АКАДЕМИЯИ МИЛЛИИ ИЛМҲОИ ТОҶИКИСТОН

УДК: 325.11 (470+575.3) *Бо ҳуқуқи дастнавис*

ББК: 60.7 (2Р+2Т)

Ш – 49

ШЕРОВ ШОДИҶОН САЛУМАТШОЕВИЧ

«РОБИТАҲОИ ТОҶИКИСТОНУ РОССИЯ ДАР СОҲАИ МУҲОҶИРАТ»

АВТОРЕФЕРАТИ

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии
номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси: 23.00.04 -
масъалаҳои сиёсӣ муносибатҳои байналмилалӣ: рушди
ҷаҳонӣ ва минтақавӣ

ДУШАНБЕ – 2021

Диссертатсия дар шўъбаи масоили сиёсии муносибатҳои байналмилалӣ: рушди ҷаҳонӣ ва минтақавии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқ ба номи А. Баҳоваддинови АМИТ иҷро шудааст.

Роҳбарони илмӣ: **Искандаров Акбаршо** доктори илмҳои сиёсӣ, профессор мудири шўъбаи масоили сиёсии муносибатҳои байналмилалии Иниститути фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқӣ ба номи А. Баҳоваддинови АМИТ
Маҳмадбеков Моёншо Шодмонович, номзади илмҳои сиёсӣ, Директори муассисаи давлатии Пажуҳишгоҳи Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон

Муқарризони расмӣ: **Каримов Шамсиддин Турсунматович,** доктори илмҳои сиёсӣ, Директори Ассотсиатсияи миллии созмонҳои ғайридавлатии Тоҷикистон
Ҳаитов Фирдавс Қаюмович, номзади илмҳои фалсафа, дотсент, мудири кафедраи фанҳои ҷомеашиносии ДССХТ

Муассисаи тақриздиҳанда: Муассисаи давлатии **«Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон»**

Ҳимояи диссертатсия санаи 1 октябри соли 2021, соати 10:00 дар ҷаласаи Шўрои диссертатсионии (6D.KOA-030)-и назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, суроға Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734025, ш, Душанбе, хиёбони Рўдакӣ, 17 баргузор мегардад.

Бо матни диссертатсия дар китобхонаи илмӣ ё дар сомонаи расмии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон https://www.tnu.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат “____” ___________ соли 2021 фиристода шудааст.

Котиби илмии Шўрои диссертатсионӣ
номзади илмҳои сиёсӣ., дотсент **Раҷабов И.**

МУҚАДДИМА

Мубрамияти мавзӯи диссертатсионӣ. Муҳоҷирати аҳолӣ дар ҳаёти ҷомеа ва давлат нақши муҳимро мебозад. Вай ҳамчун манбаи асосии робитаҳои байнидавлатӣ дар шароити муосир буда, боиси инкишофи соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷомеа ва одамон, алалхусус соҳаи иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсӣ мегардад.

Муҳоҷират имрӯз ба як падидаи ҷаҳонӣ табдил гардида, рӯ ба афзоиш ниҳодааст. Сабаби асосии ин ба тараққиёти наборобари мамлакатҳои дунё вобаста аст, ки аҳолии мамлакатҳои сусттараққӣ рӯ ба мамлакатҳои тараққикарда меоранд. Омилҳои асоси ин зуҳурот дар фарқияти калони сатҳи маош, сатҳи баланди бекорӣ, сатҳи маорифу маълумотнокӣ ва нишондиҳандаҳои демографӣ мебошад.

Агар вазъи кунунии муҳоҷиратро дар мамлакат мушоҳида кунем, бузургтарин ҷараён муҳоҷирати меҳнатӣ маҳсуб мегардад. Ҳолати имрӯзаи Ҷумҳурии Тоҷикистонро бе муҳоҷирати меҳнатии хориҷӣ тасаввур кардан номумкин аст, зеро бозори меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар марҳалаи ҷорӣ барои таъмин намудани аҳолии қобили меҳнат бо кор қодир нест. Пас барои истифодаи нерӯи худ аҳолии қобили меҳнат ба бозори меҳнати кишварҳои хориҷӣ рӯ меорад.

Раванди муҳоҷирати меҳнатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба хориҷа асосан дар охирҳои асри XX дар баробари аз байн рафтани Иттиҳоди Шӯравӣ шурӯъ гардид, ки тадриҷан дар миёни тамоми аҳолӣ паҳн шудааст. Қобили зикр аст, ки аҳолии Тоҷикистон дар замони шӯравӣ низ тавассути роҳхатҳои корӣ ба муҳоҷирати меҳнатӣ ба Россия ва Қазоқистон ҷалб мешуданд, ки муҳоҷирони дохилӣ маҳсуб мегардиданд.

Тибқи омори Хадамоти Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳар сол тақрибан шумораи муҳоҷирони меҳнатӣ бештар аз 600 ҳазорро ташкил медиҳад. Бино ба маълумоти омори муҳоҷирони меҳнатии Ҷумҳурии Тоҷикистон асосан ба Федератсияи Россия (96%), Қазоқистон (2,5%) ва боқӣ ба Қирғизистон, Украина, Белоруссия, Корея, Америка ва дигар кишварҳо, (1,5%) ба муҳоҷирати меҳнатӣ сафар мекунанд[1].

Мубрамияти мавзӯъ боз дар он ифода мегардад, ки сабаби асосии тақвияти муҳоҷирати меҳнатии хориҷӣ сатҳи пасти музди

[1]Маҳмадбеков, М.Ш., Муҳоҷиратшиносӣ. [Матн] / М.Ш. Маҳмадбеков, С. Мирзоев, П. Ҳакимов, – Душанбе, Матбааи ДМТ. 2020. С-50.

меҳнат дар бозори дохилӣ нисбат ба бозори меҳнатии хориҷӣ мебошад. Дар ин ҷо омилҳои иқтисодӣ таъсири аввалиндараҷа доранд, чунки аз рӯи нишондиҳандаҳои пешниҳод намудаи Бонки ҷаҳонӣ, ҳамасола муҳоҷирон ба ватани худ маблағҳои калони пулиро равон мекунанд.

Бояд қайд намуд, ки имрӯзҳо муҳоҷират ва интиқоли пулии муҳоҷирон яке аз сарчашмаҳои афзоиши сатҳи зиндагии аҳолӣ, дар ҳолати ҷорӣ намудани сиёсати самараноки муҳоҷират ба ҳисоб меравад. Ҳанӯз ҳам як қатор масъалаҳои вобаста ба таҳлили назариявии мафҳум ва моҳияти муҳоҷират баҳсталаб боқӣ мондааст. Мавҷудияти маънидодкунии гуногунии таърифи муҳоҷират, мавқеи олимон ва роҳу равишҳои тадқиқот муҳиммияти мавзӯъ ва зарурияти интихоби мавзӯъро тақозо менамоянд.

Мубрамияти мавзӯъ дар он аст, ки чаро маҳз аксарияти шаҳрвандони кишварҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, алалхусус шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Федератсияи Россия ба муҳоҷирати меҳнатӣ рӯ меоваранд, зеро ба назари мо даромаднокӣ дар Россия нисбати дигар кишварҳои пасошӯравӣ беҳтар арзёбӣ карда мешавад.

Масъалаи дигаре, ки имрӯзҳо миёни муҳаққиқон баҳсбарангез гардидааст, ин вобаста ба муҳоҷирати меҳнатӣ ва ҳимояи ҳуқуқу манфиатҳои муҳоҷирон мебошад. Вале ҳимояи ҳуқуқу манфиатҳои муҳоҷирони меҳнатӣ зери назорати ҳамешагии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қарор дорад. Ҳангоми сафарҳои хориҷии худ Сарвари давлат ба масъалаи ҳузур ва фаъолияти меҳнатии шаҳрвандони Тоҷикистон дар давлатҳое, ки сафар кардаанд, диққати махсус дода, бо мақсади таъмини ҳимояи иҷтимоӣ-ҳуқуқии онҳо иқдомҳои ҷиддӣ роҳандозӣ мекунанд.

Дар раванди таҳқиқ мо асосан ба ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии муҳоҷирати меҳнатӣ миёни Ҷумҳурии Тоҷикистону Федератсияи Россия таваҷҷуҳ зоҳир намудем, зеро дар даврони соҳибистиқлолӣ ва муносибатҳои байнидавлатӣ ба ҷанбаҳои назариявии муҳоҷират таваҷҷуҳ зоҳир гардида буд. Бояд қайд кард, ки омӯзиши масъалаи муҳоҷират дар байни ин ду кишвар аввалин буда, бори нахуст мавриди таҳлилу баррасӣ гирифтааст.

Ҳамаи инҳо оид ба зарурияти тадқиқоти илмии ин зуҳурот, коркарди роҳҳои нави омӯзиш ва муайян кардани механизми амалкунандаи танзими он на танҳо дар доираи сиёсати кишвар, балки дар сатҳи байналхалқӣ шаҳодат медиҳанд.

Вазъи муосири масъалаҳои дар боло зикргардида далели нокофӣ будани омӯзиши илмӣ-назариявӣ ва амалии мавзӯи таҳқиқшаванда дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, инчунин сабаби мавзӯи актуалӣ гардидани масъала мебошад.

Сатҳи омӯзиши мавзӯи диссертатсионӣ: рӯйхати адабиётҳои илмии истифодашуда ва таҳлилгардидаро мо ба панҷ гурӯҳ ҷудо намудем, ки онҳо чунинанд:

Ба гурӯҳи якум метавон таҳқиқотҳои олимони Ғарбро дохил намуд, зеро онҳо пайдоиш, сабабҳо ва омилҳои муҳоҷиршавии аҳолиро мавриди омӯзиш қарор додаанд, ба монанди Д.Ҷ. Богуе, Е. Равенштайн, Е.С. Ли, У. Петерсон, П. Ҷорҷдар, Р.М. Прозеро, Я. Уолперт ва Я. Мангалам,[2] ва дигарон мебошанд.

Моҳияти муҳоҷират дар андешаҳои олимону асосгузорони назарияҳои сиёсӣ фаҳмотару равшантар мегардад. Масъалаи ангезаҳои ҷойивазкунии муҳоҷирати аҳолӣ дар осори Я. Мангалам қайд гардидааст, ки “ҳамгироии муҳоҷиратӣ дар ҳама гуна намуд ва фазо низ метавонад муфид бошад ва ангезаҳои ҷойивазкунӣ монанди энергияи потентсиалӣ аст, ки шабеҳи энергияи кинетикӣ мебошад”[3].

Р. Козинский ва М. Прозеро, дар таҳқиқотҳои худ кӯшиш намудаанд, то дар чаҳорчӯбаи омилҳои ибтидоӣ омилҳои эндогенӣ ва эгзогении муҳоҷиратро тасниф намоянд[4].

---

[2]Mangalam, J.J. Human migration: a guide to migration literature in English 1955-1962 [text] / J.J. Mangalam, Lexington [Ky.] University of Kentucky Press, 1968. 194 p; Bogue, D.J. Principles of demography. [text] / Bogue, D.J. Publisher New York, 1969. 917 p; Ravenshtein, E. The Birthplace of the People and the Laws of Migration. / E. Ravenshtein, // The Geographical Magazine – 1889, №3; p.172-233. Kosinski R. Prothero M. “People on the move”. Studies on internal migration, edited by Leszek A., By Methuen & Co Ltd. [text] / R. Kosinski M. Prothero. London, Methuen young books, 1975.393 p.; Lee, E.S. A theory of migration. [text] / E.S. Lee, Demography, 1996. p. 257; Wolpert, J. Distance and directional bias in inter urban migratory streams rural migration. [text] / J. Wolpert, Vol. 57, No. 3 (Sep., 1967), pp. 605-616; George, P. Types of migration of population according to the professional and social composition of migrants, in Jansen, C.J. (ed.) Readings in the sociology of migration. [text] / George, P. Oxford.1970. pp. 39-47.

[3]Mangalam, J.J. Human migration: a guide to migration literature in English 1955-1962 [text] / J.J. Mangalam, Lexington [Ky.] University of Kentucky Press, 1968. 194 p;

[4]Kosinski R. Prothero M. “People on the move”. Studies on internal migration, edited by Leszek A., By Methuen & Co Ltd. [text] / R. Kosinski M. Prothero. London, 1975.393 p;

Е.С. Ли оиди сабабҳо ва омилҳои муҳоҷиршавии аҳолӣ таҳқиқотҳо намуда, қайд менамояд, ки “сababи асосии муҳоҷирати аҳолӣ ба омилҳои иқтисодӣ вобаста буда, ҳамчунин маскуншавии муҳоҷирон ба идроки фард ва рафтори фард вобаста аст” [5].

Я. Уолперт, чунин мешуморад, ки дар муҳоҷиршавии аҳолӣ «ҷойи муфид»-ро фоидаҳои бадастовардаи фард дар асоси омилҳои муҳоҷират ташкил медиҳад»[6].

Муҳоҷиратшиноси аврупоӣ П. Ҷорҷ дар муҳоҷирати аҳолиро ҳамчун ҷойивазкунии ҷуғрофӣ номида, сабаби муҳоҷиршавии аҳолиро таъсири омили географӣ медонад.[7]

Д.Ҷ. Богуе, сабабҳои муҳоҷиратро дар осори хеш ба се гурӯҳ ҷудо намудааст. Аз ҷумла “ба гурӯҳи аввал шароит ва таъсири омилҳои иҷтимоӣ-иқтисодии муҳоҷиршавии аҳолӣ; ба гурӯҳи дуввум тағйир додани технологияи истеҳсолот ва таъсири он ба муҳоҷирони меҳнатӣ ва дар гурӯҳи саввум танзими муҳоҷират ва таъмини шароити хуби иҷтимоиро барои муҳоҷирон нишон додааст”[8].

Ба гурӯҳи дуввум осори олимони рус ба мисли В.И. Переведенсев, Л.Л. Рибаковский, В.А. Ионцев, А.Н. Каменский, Б.М. Моисеенко, Э. Макклейн, М.Б., Денисенко, К.А Семенов,[9] ва

---

[5]Lee, E.S. A theory of migration. [text] / E.S. Lee, Demography, 1996. 257 p.

[6]Wolpert, J. Distance and directional bias in inter urban migratory streams rural migration. [text] / J. Wolpert, 1967. p.118;

[7]George, P. Types of migration of population according to the professional and social composition of migrants, in Jansen, C.J. (ed.) Readings in the sociology of migration. [text] / George, P. Oxford.1970. pp. 39-47.

[8]Bogue, D.J. Principles of demography. [text] / Bogue, D.J. Publisher New York, 1969. 917 p;

[9]Переведенцев, В.И. Методы изучения миграции населения АН СССР. Ин-т междунар. рабочего движения. [Текст] / В.И. Переведенцев – М.: Наука, 1975. 229 с. Рыбаковский, Л.Л. Методологические вопросы прогнозирования населени. [Текст] / Л.Л Рыбаковский – М.: Статистика, 1978. 208 с. Ионцев В.А. Международная миграция населения в России: уроки Каир [Текст] / В.А Ионцов, А.Н. Каменский //– М.: МАКС-Пресс, 2004. Вып. 12. 192 с. Моисеенко, В.М. Внутренняя миграция населения [Текст] / Моисеенко, В.М // МГУ им. М.В. Ломоносова. Центр по изучению проблем народонаселения. - М.: ТЕИС, 2004. – 285 с. Моисеенко В.М. Вопросы изучения миграции в России во второй половине XIX—начале XX веков / Моисеенко, В.М // В кн.: Миграция и развитие. Пятые Валентеевские чтения. Сборник материалов международной конференции 13-15 сентября 2007 г. Москва, МГУ. М.: СП Мысль, 2007. Денисенко М.Б., Миграциология. / [Текст] М.Б., Денисенко, В.А. Ионцев, Б.С. Хорев, - М.: Изд-во МГУ, 1989. -414 с. Денисенко

дигарон дохил мешаванд, ки дар ин ҷода корҳои назаррас анҷом додаанд,.

В.И. Переведенсев ва В.М. Моисеенко, дар асарҳои худ равиши равоншиносии муҳоҷирати аҳолиро дар асоси ангезавии муҳоҷират мавриди омӯзиш қарор дода, ба таҳқиқоти гурӯҳӣ ва фардии ангезаҳо, ки рафтори муҳоҷиршавии субъектро муайян мекунад, такя намудааст[10].

В.А. Ионцев ва А.Н. Каменский, дар асари худ асоси омӯзиши муҳоҷиратро муайян намуда, 17 равиши омӯзиши муҳоҷиратро нишон додаанд, аз ҷумла “равишҳои системавӣ, ҷуғрофӣ, генетикӣ, биологӣ, этнографӣ” ва ғайра[11].

Е.Б. Бреева, дар хусуси равиши демографии муҳоҷират қайд мекунад, ки: «муҳоҷирати аҳолӣ ҷойивазкунии одамон тавассути марзҳо ё дигар ҳудуд бо тағйирёбии абадӣ ё нисбатан тӯлонии ҷои истиқомат, ё бозгашти мунтазам ба он фаҳмида мешавад».[12]

Раванди иҷтимоӣ-иқтисодии муҳоҷират дар осорҳои Г.С. Витковская, Ж.А. Зайончковская, Л.Л. Рибаковский дарҷ гардидаанд. Олимони зикршуда ин равиши муҳоҷиратро, яке аз танзимкунанди асосии аҳолии қобили меҳнат ва ангезаи азнавтақсимкунии захираҳои меҳнатӣ вобаста дониста, ба сатҳи касбияти онҳо зоҳир намудаанд. Ҳамчунин дар бозори қувваи корӣ рақобатро ба вуҷуд меорад ва ба ин восита тағйироти сифатии онро мувофиқи талаботи ҷомеа нишон додаанд[13].

М. Б. Механизмы регулирования трудовой миграции. / [Текст] М.Б., Денисенко - М.: МАКС Пресс, 2011. 64 с. Денисенко, М.Б, Демография: Учеб. Пособие, / [Текст] М.Б. Денисенко, Н.М. Калмыкова, // – М.: ИНФРА-М, 2007. 424 с. Семенов, К.А. Международные экономические отношения. / [Текст] К.А. Семенов, - М.: Гардарика, 1998. 336с.

[10]Переведенцев, В.И. Методы изучения миграции населения АН СССР. Ин-т междунар. рабочего движения. [Текст] / В.И. Переведенцев – М.: Наука, 1975. 229 с Моисенко В. М. Права человека: миграция и мигранты в России / [Текст] В.М Моисенко, Миграция – М., 1998. №3-4. – С.53-56;

[11]Ионцев, В.А. Международная миграция населения в России: уроки Каир [Текст] / В.А Ионцов, А.Н. Каменский.– М.: МАКС-Пресс, 2004. Вып. 12. 192 с.

[12]Бреева, Е.Б.Основы демографии [Текст]: уч. пособие / Е.Б. Бреева. - М.: Дашков и К, 2004.132 с.

[13]Витковская, Г.С. Незаконная миграция в регионе ВЕЦА: тенденции и структура // Тенденции в области миграции в странах Восточной Европы и Центральной Азии. Обзор за 2001-2002 годы. МОМ, Женева, 2002: 27-35 с. Миграция населения в постсоветских государствах. Аннотированная библиография российских изданий 1992-1997 гг. / [Текст] Ж.А. Зайончковская,

Ба гурӯҳи сеюм асарҳо ва таҳқиқоти олимони ватанӣ дохил мешаванд. Муҳаққиқони тоҷик: О. Коситов, Х. Умаров, Р. Улмасов, С.И. Исломов, Ф.С. Исломов, Г.Н. Зокиров, М.Ш. Маҳмадбеков, З. Ҳакимов ва С. Олимова[14], ки ҷанбаҳои алоҳидаи муҳоҷирати дохилӣ ва хориҷиро мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор додаанд.

Махсусан, дар асарҳои О. Коситов, Ф.С. Исломов, П. Ҳакимов, ба ҷанбаҳои микдории муҳоҷирати дохилӣ таваҷҷуҳ шуда, аммо таъсири он ба динамикаи равандҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ арзёбӣ нашудааст[15].

Дар корҳои илмии М.Ш. Маҳмадбеков ва Г.Н. Зокиров бештар ба ҷанбаҳои сиёсии муҳоҷирати аҳолӣ диққат дода шудааст[16].

Г.С. Витковская, И.М. Бадыштова. // Московский Центр Карнеги. М., 1998: 185 с. Витковская, Г.С. Вынужденная миграция: проблемы и перспективы. Институт народнохоз. Прогнозирования РАН: Лаб. по исслед. миграции; РЭНД. (США). [Текст] / Г.С.Витковской - М.,1993. 174 с. Рыбаковский, Л.Л. Методологические вопросы прогнозирования населени. [Текст] / Л.Л Рыбаковский – М.: Статистика, 1978. 208 с.

[14]Олимова, С. Трудовая миграция из Таджикистана. / [Текст] С. Олимова, И. Боск – Душанбе, МОМ, 2003. 128 с. Коситов О. Миграция населения Таджикской ССР. / [Текст] О. Коситов // – Душанбе, 1976. 81 с; Ульмасов Р. Внешняя трудовая миграция в Таджикистане (причины, проблемы, последствия, регулирование). / [Текст] Х. Умаров., Р. Ульмасрв // – Душанбе: Ирфон, 2006. 102 с; Ульмасрв, Р.- символ эпохи. / [Текст] Р. Ульмасов, Сборник статьей. Душанбе «Ирфон» - 2020. – 264 стр. Исломов, С.И. Демография Таджикистан в переходной экономике. / [Матн] С.И. Исломов. М Мирджамолов – Душанбе, 1999; Исломов Ф.С. Некоторые проблемы миграции населения Республики Таджикистан в переходный период. / [Матн] Ф.С. Исмоилов – Душанбе, 1999. 134 с. Зокиров, Г.Н. Масъалаҳои миллию сиёсии муҳоҷирати ахолӣ дар Тоҷикистон. / [Матн]. Г.Н. Зокиров // - Душанбе: Сино, 1995. – 240 с. Маҳмадбеков М.Ш. Муқаддимаи муҳоҷиратшиносӣ. / [Матн] М.Ш. Маҳмадбеков – Душанбе, 2013. С. 87. Ҳакимов П. Внутренняя миграция как фактор социально-экономическоого развития (на пример Республики Таджикистан). / [Текст] П. Ҳакимов, - Диссертация на, к.э.н., Душанбе, 2011. 179 с.

[15]Коситов О. Миграция населения Таджикской ССР. / [Текст] О. Коситов – Душанбе, 1976. 81 с; Исломов Ф.С. Некоторые проблемы миграции населения Республики Таджикистан в переходный период. / [Матн] Ф.С. Исмоилов – Душанбе, 1999. 134 с. Ҳакимов П. Внутренняя миграция как фактор социально-экономическоого развития (на пример Республики Таджикистан). Диссертация на, к.э.н., Душанбе, 2011. 159 с.

[16]Маҳмадбеков, М.Ш., Муҳоҷиратшиносӣ. [Матн] / М.Ш. Маҳмадбеков, С. Мирзоев, П. Ҳакимов – Душанбе, Матбааи ДМТ. 2020. 190 с. 1995; Зокиров, Г.Н. Масъалаҳои миллию сиёсии муҳоҷирати ахолӣ дар Тоҷикистон. / [Матн]. / Г.Н. Зокиров - Душанбе: Сино, 1995. – 240 с.

Дар хусуси муҳоҷирати меҳнатӣ ба хориҷа ва сабабҳои объективии он дар таҳқиқотҳои Р. Ӯлмасов, З.З. Султонов, С.О. Олимова махсус қайд гардидааст[17].

Дар осори доктори илмҳои сиёсӣ, профессор Искандаров Акбаршо Искандарович сабабҳои муҳоҷирати аҳолии минтақаи Осиёи Марказӣ, аз ҷумла муҳоҷиршавии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон ба кишварҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил таҳқиқот намуда, шакли дурусти омилҳои муҳоҷиршавии онҳоро нишон додааст: аз ҷумла мавсуф омилҳои сиёсӣ аз байн рафтани ИҶШС ва бесарусомонӣ дар як қатор давлатҳои пасошӯравиро, ки боиси муҳоҷирати сиёсӣ гардид, таҳлил намудааст[18].

Дар таҳқиқотҳои илмии Р.Ш. Нуриддинов омилҳои сиёсии муҳоҷиршавии аҳолӣ аз лиҳози геополитикии минтақа шарҳ дода шудааст[19].

Ба гурӯҳи чорум рисолаҳои илмӣ ва авторефератҳои олимони ватанӣ ва хориҷӣ ба мисли Г.Н. Зокиров, М.Ш. Махмадбеков, Е.А. Назарова, К.С. Одинаев, А.В. Соколникова, Л.Ю. Понежина[20] ва дигарон дохил мешаванд.

---

[17]Олимова, С. Трудовая миграция из Таджикистана. / [Текст] С. Олимова, И. Боск // – Душанбе, МОМ, 2003. 128 с. Ульмасов Р. Внешняя трудовая миграция в Таджикистане (причины, проблемы, последствия, регулирование). / [Текст] / Х. Умаров., Р. Ульмасрв – Душанбе: Ирфон, 2006. 102 с;

[18]Искандаров А.И. Родники дружбы (записки посла) / А.И.Искандаров. М.: Международные отношения, 2000. – 296 с; Искандаров А.И. Интеграция в Центральной Азии: политические аспекты / А.И.Искандаров - Душанбе, “Ирфон”, -2007. -376с;

[19]Нуриддинов, Р.Ш. Что такое национальное безопасность для современной России. [Текст] / Р.Ш. Нуриддинов // Общество и этнополитика. – Новосибирск: СибАГС, 2008. – 282 с, 242; Нурриддинов, Р.Ш. Сиёсати ҷаҳонӣ. [Текст] / Р.Ш. Нурриддинов, - Душанбе: Андалеб-Р, 2016. – 352с.; Нуриддинов, Р.Ш., Нуриддинов, П.Р. Геополитика. [Текст] / Р.Ш. Нуриддинов, П.Р. Нуриддинов, Душанбе: Эр-граф, 2016 – 364 с.

[20]Зокиров, Г.Н. Миграционная подвижность населения и сближение социалистических нации (на примере Таджикской ССР): Автореф. дисс. / [Текст]. Зокиров Г.Н - М., 1998. 240с. Махмадбеков, М.Ш. Миграционные процессы: сущность, основные тенденции и их особенности в современном обществе. дис.п.н.с, / [Текст]. М.Ш. Махмадбеков. - Душанбе. 2010. 165 с. Назарова, Е.А. Социальная адаптация вынужденных переселенцев и беженцев в Российской Федерации: социологический анализ: Дисс. канд. социол. наук. / [Текст] Е.А. Наварова - М., 1998. 187 с. Одинаев, К.С., Асосҳои назарявии тамоюлҳои муосири муҳоҷирати меҳнатӣ., / [Матн] К.С. Одинаев // дис.н.и – Душанбе, 2018. 172 с. Сокольникова, А.В. Конституционно - правовое обеспечение и защита прав вынужденных мигрантов в Российской Федерации:

Ба гурӯҳи панҷум мақолаҳои илмии дар масъалаҳои муҳоҷират, омилҳо, хусусиятҳо ва роҳҳои идоракунии он дар шароитҳои тағйирпазирии сиёсати дохилӣ ва берунии давлат дар раванди ҷаҳонишавӣ ва омилҳои иқтисодию иҷтимоӣ дохил мешаванд. Мо метавонем олимони хориҷӣ ва ватаниро шомили ин гурӯҳ намоем ба монанди Г.А. Гелман, М.Ш. Маҳмадбеков, Ж.А. Зайончковская, ки оиди ангезаҳои сиёсии муҳоҷират ва таъсири он ба омилҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ таҳқиқотҳои илмӣ намудаанд[21].

Пойгоҳи манбавии таҳқиқот. Омӯзиши мафҳум ва моҳияти муҳоҷират ҳамчун падидаи сиёсии замони муосир тақозо менамояд, ки аз сарчашмаҳо ва адабиёти илмӣ васеъ истифода намоем. Аз ин хотир мо сарчашмаҳоро ба гурӯҳҳои зерин ҷудо намудем:

Ба гурӯҳи якуми манбаъҳо, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба мисли Конститутсия ва қонунҳои конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон, оинномаҳои созмонҳои байналхалқӣ ва минтақавӣ, Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, созишномаҳои ба имзо расонидаи миёни Ҷумҳурии

Дисссертатсия. канд. юрид. наук. / [Текст]. А.В. Сокольникова // - Саратов, 2004. 198 с. Понежина Л.Ю. Политико-правовой режим мигрантов в контексте либерально-демократической трансформации российской государственности: Теоретико-правовой аспект/ [Текст] Л.Ю Понежина Дисс.к.ю.н. – Ростов, 2004. 167 с;

[21]Гельман, Г.А. Современные проблемы миграции населения в Центральной России. Центральная Россия на рубеже XXI века. / [Текст] Г.А. Гельман // - М.: Орёл, 1996. Т.1. - С.166-173; Маҳмадбезода, М.Ш. Совершенствование отношений между Республикой Таджикистан и Российской Федерации в сфере трудовой миграции населения». [Текст] / М.Ш. Маҳмадбезода, // Институт экономики и демографии Академии наук Республики Таджикистан. Душанбе-2019. № 2 С.165-170; Маҳмадбезода, М.Ш. Проблемы экологический миграции и пути их решения. [Текст] / Маҳмадбезода, М.Ш. // Журнал «Экономика Таджикистана». Душанбе – 2018. №2. С. 83-89; Маҳмадбезода, М.Ш. Последствия финансового кризиса в Российской экономике и его влияние на трудовых мигрантов Таджикистана. [Текст] / Маҳмадбезода, М.Ш. // Научный журнал государственного учреждения “Научно-исследовательский институт труда, миграции и занятости населения”, Душанбе – 2016, №3(30). С. 110-116; М.Ш. Маҳмадбеков «О тенденциях, факторах и последствиях внешнеи трудовой миграции» / [Текст]. М.Ш. Маҳмадбеков // Ахбори. Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баховаддинова, АМИТ. – Душанбе, 2018. №3. С. 190-196. Зайончковская Ж.А. Вынужденные мигранты из стран СНГ и Балтии. [Текст] Ж.А. Зайончковская // -М: СОЦИС. 1998. №6. С.55-64.

Тоҷикистон ва Федератсияи Россия дар соҳаи муҳоҷират дохил мешаванд[22].

Ба гурӯҳи дуввум паёмҳо, фармонҳо, маҷмӯи асарҳо ва суханрониҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дохил мешаванд[23].

---

[22]Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 ноября соли 1994 (бо охирин тағйиру иловаҳо аз 26 сентябри соли 1999, 22 июни соли 2003, 22 майи соли 2016) [Матн]. – Душанбе, Ирфон, 2016. – 64 с. Конститутсия ва қонунҳои конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] /Душанбе, Ирфон, 2005. – 400с.; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муҳоҷират», №881, аз 11.12.1999, Маҷлиси Олии ҶТ ва оид ба ворнд намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни ҶТ «Дар бораи муҳоҷират» №31, аз 10.05.2002. Соглашение «Между Правительством Республики Таджикистан и Правительством Российской Федерации о трудовой деятельности и защите прав граждан Республики Таджикистан в Российской Федерации и граждан Российской Федерации в Республики Таджикистан». [Текст]. от 16 октября 2004 г.

[23]Раҳмон Э. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат / Э.Раҳмон. - Душанбе: Ирфон, 2012. -Ҷилди 11. (2010, июл– 2011, август). - 575 с.; Раҳмон Э. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат: ҷилди 12 (2011, 25 август– 2012, 27 октябр) / Э.Раҳмон. -Душанбе: Ирфон, 2016. - 560 с.; Раҳмон Э. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат: ҷилди 13 (2012, 27 октябр– 2013, 29 сентябр) / Э.Раҳмон. –Душанбе: Ирфон, 2016. – 560 с.; Раҳмон Э. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат: ҷилди 14 (2013, 1 октябр– 2014, 6 октябр) / Э.Раҳмон. –Душанбе: Ирфон, 2017. – 576 с.; Раҳмон Э. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат: ҷилди 15 (2014, 6 октябр– 2015, 29 сентябр) / Э.Раҳмон. – Душанбе: Ирфон, 2017. - 576 с.; Раҳмон Э. Суханрониҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бахшида ба 20-умин солгарди Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон / Э. Раҳмон. – Душанбе: Шарқи озод, 2012. - 79 с.; Раҳмон Э. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон», шаҳри Душанбе, 22 декабри соли 2017 / муҳаррирон: О.Э.Раҳмон, А.Асадзода. - Душанбе, 2017. - 47 с.; Рахмон Э. Ответы на вопросы великобританского издания «Мировой государственный деятель», 1996г., январь // Тысяча лет в одну жизнь (сборник выступлений, речей, интервью и статей). – Душанбе, 2003. - 374 с. Рахмонов Э. Ш. Таджикистан на пороге будущего / Э. Ш. Рахмонов // Сборник выступлений Президента РТ в СМИ России. – М., 1997.; Рахмонов Э. Ш. Юбилей независимости и второй форум таджиков / Э. Ш. Рахмонов – Душанбе, 1993. – 40 с.; Рахмонов Э. Ш. Наша цель – национальное единство / Э. Ш. Рахмонов. - Душанбе, 1997. – 72 с.; Э. Раҳмон. Суханронӣ дар вохурӣ бо кормандони дипломатии кишвар ба ифтихори ифтитоҳи биноии нави Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, 15 марти соли 2013.;

Ба гурӯҳи сеюм маълумоти омории барӯйхатгирии аҳолии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Бонки миллии Тоҷикистон, инчунин бойгонии Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаи муҳоҷиратро дохил кардан мумкин аст[24].

Ба гурӯҳи чорум манбаъҳои электронии сомонаҳои расмии интернетии ҳуҷҷату маводи сомонаҳои расмии Созмони Миллали Муттаҳид, Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, Хазинаи байналмилалии асъор, Созмони ҷаҳонии меҳнат, Созмони ҷаҳонии муҳоҷират дохил мегарданд[25].

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Робитаи кор бо нақшаи кори илмии шуъба. Диссертатсия мутобиқи нақшаи корҳои илмӣ-таҳқиқотии шуъбаи масоили сиёсии муносибаҳои байналмилалии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон таҳти унвони “Робитаҳои Тоҷикистону Россия дар соҳаи муҳоҷират” барои солҳои 2017 – 2021 анҷом дода шудааст.

Ҳадафи диссертатсия: омӯзиши раванди муҳоҷират миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия ва муайян намудани норасоиҳо ва пешниҳоди роҳҳои идоранамоии он мебошад.

---

[24]Бойгонии барӯйхатгирии аҳолии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. Папкаи омории барӯйхатгирии аҳолии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010-2020, 234с; Бонки миллии Тоҷикистон. Папкаи малумотҳои ҳисобӣ воридот ва содироти аҳолӣ барои солҳои 2015-2018, 156 с; Бойгонии Вазорати меҳнат ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Папкаи “Муҳоҷиртаи дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2014-2018”, 175 с.

[25]Сомонаи расмии Созмони Милали Муттаҳид. [Текст] / [Манбаи электронӣ]. URL:http://www.un.org/ ecosooc/unido (санаи муроҷиат: 12.08.2018); Оинномаи Созмони Милали Муттаҳид. [Матн] / [Манбаи электронӣ]. Сомонаи Созмони Милали Муттаҳид. [Текст] / [Манбаи электронӣ]. URL: http: //www.un.org/ru/ charter-united-nations/index.html (санаи муроҷиат: 01.04.2018).; Эъломияи ҳазорсолаи Созмони Милали Муттаҳид (8 сентябри соли 2000 дар маҷлиси умумии Созмони Милали Мутаҳид тасдиқ шудааст). [Текст] / [Манбаи электронӣ]. URL: http://www.president/kremlin.ru/ events/99.html (санаи муроҷиат: 01.05.2018); Иштироккунандагон Эъломияи Алмааторо дар барқарории 60 солагии Комиссия қабул намуда, радифи ин муносибати байналхалқии давлатҳои минтақа ибрози назар намуданд. [Матн] [Манбаи электронӣ]. URL:http://www.un.org/russian/news (санаи муроҷиат: 01.05.2018); Сомонаи расмии Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил. [Текст] / [Манбаи электронӣ]. URL: http://www.cis.minsk (санаи муроҷиат: 12.08.2018); Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ва ҷаҳон. [Текст] / [Манбаи электронӣ]. http://www.regnum.su/look/ cae8ec20d5e0ea2dd1f3/ (санаи муроҷиат: 20.12.2018).

Барои расидан ба ҳадафҳои мазкур чунин **вазифаҳо** гузошта шудаанд:

– таҳқиқи асосҳои назариявӣ-методологии муҳоҷирати меҳнатии аҳолӣ;

– омӯзиши заминаҳо ва омилҳои муҳоҷиршавии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

– муайян намудани роҳҳои мукаммалгардонии механизми идоракунии давлатии равандҳои муҳоҷират миёни Тоҷикистону Россия;

– таҳлили вазъи сиёсӣ ва равандҳои муҳоҷират дар фазои давлатҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил;

– таҳқиқи ҳамкориҳои судманди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Россия дар самти муҳоҷирати меҳнатӣ ва риояи ҳуқуқи муҳоҷирони меҳнатӣ;

– баррасии сиёсати муҳоҷирати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар замони муосир;

Объекти таҳқиқот: робитаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистону Федератсияи Россия дар соҳаи муҳоҷиратро ташкил медиҳад.

Предмети таҳқиқот: раванди муҳоҷирати аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Федератсияи Россия дар шароити муосири рушди омилҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва демографиро ташкил медиҳад.

Навгониҳо дар диссертатсия: Навгонии илмии таҳқиқотии рисола дар ошкорсозии хомияти назариявӣ-методологии муҳоҷирати аҳолӣ бо дарназардошти хусусият ва муқаррароти бозори меҳнати мамлакат ифода меёбад. Навовариҳои нисбатан муҳимми таҳқиқотӣ инҳо мебошанд:

– масъалаҳои назариявӣ, методологӣ ва сиёсии равандҳои муҳоҷират дар ҷаҳони муосир таҳқиқ ва асоснок карда шудаанд;

– вазъи сиёсӣ ва равандҳои муҳоҷират дар фазои давлатҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил мавриди таҳқиқ қарор гирифт;

– моҳият ва хусусиятҳои инкишофи раванди муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон асоснок карда шуд;

– масъалаҳои идоракунии муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Фердератсияи Россия мавриди таҳқиқ каррор гирифт;

– заминаҳои меъёрӣ-ҳуқуқии танзими муҳоҷирати меҳнатӣ дар мисоли равобити Тоҷикистону Россия таҳқиқ ва асоснок карда шуд.

– самтҳои асосии сиёсати муҳоҷирати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия дар замони муосир мавриди омӯзиш қарор гирифт.

Ба ҳимоя нуктаҳои зерин пешниҳод мегарданд:

–таҳлили ҷанбаҳои назариявӣ, методологӣ ва тамоюлҳои муҳоҷирати меҳнатӣ дар танзими раванди муҳоҷирати меҳнатӣ дар шароити муосири ҷаҳонишавӣ равона гардидааст;

–таҳлили вазъи сиёсӣ ва раванди муҳоҷирати меҳнатӣ дар фазои давлатҳои ИДМ ва қарорҳои қабулкардашуда дар боби муҳоҷирати меҳнатӣ вобастагӣ дорад;

–муҳоҷирати меҳнатӣ хусусиятҳои гуногунро дорост, дарк ва омӯхтану таҳлили ҷанбаҳои мухталифи он ба мо имкон медиҳад, ки сатҳи некӯаҳволии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистонро беҳтар намуда, ба онҳо шароити арзандаро фароҳам оварем;

–муҳоҷирони меҳнатие, ки берун аз кишвар фаъолият менамоянд, ба иқтисодиёти кишвари қабулкунандаи муҳоҷирони меҳнатӣ ва ба кишварҳои равонкунанда манфиатовараст;

–омода намудани муҳоҷирони меҳнатӣ вобаста ба талаботи ҷаҳонӣ таъмини ҳуқуқу озодиҳои онҳо, беҳтар намудани шароити арзанда ва омода намудани онҳо ҳамчун шахси ихтисосманд, дар асоси талаботи бозори ҷаҳонии меҳнат арзёбӣ мегардад;

–омузиш ва таҳлили самаранокии сиёсати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия дар соҳаи муҳоҷирати меҳнатӣ дар замони муосир мебошад;

Асосҳои методологии таҳқиқот: Дар раванди таҳқиқот чунин методҳои таҳлилӣ истифода шудаанд: методи таърихӣ, муқоисавӣ, микдорӣ, вазифавӣ ва ғайраҳо.

Методи таърихӣ сабабҳои аввалини муҳоҷирати аҳолӣ ва таъсири мутақобилаи онҳоро дар марҳилаҳои муайяни таърихи башарият меомӯзад. Ҳамчунин ин метод имконият медиҳад, ки таъсири муҳоҷирати аҳолӣ дар марҳилҳои гуногун таърихӣ мавриди омӯзиш қарор дода шавад.

Методи муқоисавӣ ба мо имконият дод, то хусусиятҳои хоси масъалаҳои таъсироти муҳоҷирати аҳолиро дар шароити дигаргуншавии ҷомеа таҳқиқ намоем.

Тавассути методи миқдорӣ мо муҳоҷирати аҳолӣ ва қисматҳои гуногуни онро таҳлил намуда, инчунин омилҳои асосии муҳоҷирати миллати тоҷикро муайян намудем.

Асосҳои назариявии диссертатсия: дастурамалҳои илмӣ вобаста ба масъалаҳои муҳоҷират, асарҳои олимони ватанию хориҷӣ дар бораи танзими равандҳои муҳоҷирати дохилӣ ва берунӣ бо дар назардошти ҳуқуқи фард ба интихоби озоди макони зист ва г.

Аҳамияти амалии диссертатсия: дар он аст, ки натиҷаҳо ва пешниҳодҳое, ки дар рисола омадааст, татбиқи амалии худро дар базаи қонунгузории таҳқиқоти соҳа ва ҳамчунин дар фаъолияти мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва сохторҳои ҷамъиятии соҳаи танзими ҷараёни муҳоҷират бо дарназардошти манфиатҳои мамлакат пайдо кунанд.

Натиҷаҳои таҳқиқотро метавонем дар тадриси фанҳои гуманитарӣ, аз ҷумла, сиёсатшиносӣ, сотсиологияи меҳнат, геополитика, муносибатҳои байналмилалӣ, инчунин дар низоми омодасозӣ ва бозомӯзию такмили ихтисоси мутахассисони соҳа истифода намоем.

Эътимоднокии натиҷаи диссертатсия: истифодаи мақсадноки сарчашмаҳои оморӣ оид ба масъалаҳои таҳқиқшаванда, ва ҳаҷми иттилооти истифодашудаи аввалия тасдиқ карда шудааст ва ин ба аспирант имконият фароҳам овард, ки таҳлили амиқро дар танзими раванди муҳоҷирати меҳнатӣ миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия дар замони муосир амалӣ созад.

Саҳми шахсии довталаб: Нуктаҳои асосии рисолаи диссертатсионӣ дар якчанд конференсияҳои илмӣ-назариявӣ, ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ маърӯза карда шудааст. Мақолаҳои муаллиф дар солҳои 2017-2020 дар маводҳои конференсияҳои илмӣ-амалии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, Донишгоҳи милли Тоҷикистон, Академияи идоракунии давлатии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар иниститутҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ба тариқи маърӯза пешниҳод гардида рӯйи чоп омадаанд.

Соҳаи таҳқиқот: диссертатсия дар мавзӯи “Робитаҳои Тоҷикистону Россия дар соҳаи муҳоҷират” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ ба шиносномаи ихтисосҳои Комиссияи Олии Аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон 23.00.04 - масоили сиёсии муносибатҳои байналмилалӣ: рушди ҷаҳонӣ ва минтақавӣ мутобиқат менамояд.

Марҳилаҳои таҳқиқот: Давраи иҷроиши рисолаи диссертатсионӣ солҳои 2017-2020-ро дар бар мегирад.

Таъйиди диссертатсия ва иттилоот оид ба натиҷаҳои таҳқиқот: Мазмуни асосии назариявӣ ва амалии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар шакли маърӯза ва мақолаҳо дар конфронсу семинарҳои илмӣ-назариявӣ ва амалӣ аҳамияти ҷумҳуриявӣ ва

байналмилалӣ дошта, дар шаҳри Душанбе, дар давоми солҳои 2017-2020 пешниҳод ва баррасӣ карда шудаанд.

Интишори натиҷаҳои диссертант: Аз рӯи натиҷаҳои таҳқиқоти илмии марбута диссертант 7 мақолаи илмӣ дар нашрияҳои гуногун, аз ҷумла 4 мақола дар маҷаллаҳои илмӣ аз ҷониби КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тақризшаванда ва 3 мақола илмӣ-оммавӣ нашр кардааст.[26]

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия: Диссертатсия аз муқаддима, се боб, шаш зербоб, хулоса, рӯйхати адабиёти истифодашуда ва феҳристи истилоҳот иборат аст. Диссертатсия дар 178 саҳифаи матни компютерӣ омода шуда, дорои ҷадвалҳо, расмҳо ва диаграммаҳо мебошад.

ҚИСМАТҲОИ АСОСИИ ТАҲҚИҚОТ

Дар муқаддима муҳимияти мавзӯи таҳқиқот асоснок гардида, дараҷаи омӯхташавии масъала таҳлил шудааст ва ҳадафу вазифаҳо, навовариҳои илмӣ, предмет, объект, асосҳои методологӣ, аҳамияти назариявӣ-амалии таҳқиқот муайян карда шудааст.

Боби якуми диссертатсия **«Тамоюлҳои асосии рушди равандҳои муҳоҷират дар кишварҳои ИДМ»** ном дошта, аз ду зербоб иборат аст. Зербоби аввал **«Масъалаҳои назариявӣ, методологӣ ва сиёсии равандҳои муҳоҷират дар ҷаҳони муосир»** номгузорӣ шуда, муаллиф ҷанбаҳои назариявии тамоюлҳои муҳоҷирати меҳнатиро дар заминаи омилҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ дар асоси сарчашмаҳо ва оморҳои расмӣ таҳлил ва баррасӣ намудаст.

Яке аз масъалаҳои, муҳиме ки таваҷҷуҳи муҳаққиқонро ба худ ҷалб карда ва дар раванди ҷаҳонишавӣ давлатҳои муосирро халал ворид менамояд, масъалаи муҳоҷирати аҳолӣ мебошад. Муҳоҷирати аҳолӣ дар ҳаёти ҷомеа ва давлат нақши муҳимро бозида он ҳамчун

---

[26]Шеров Ш.С. «О тенденциях, факторах и последствиях внешнеи трудовой миграции» [Текст] / Ш.С. Шеров, М.Ш. Маҳмадбеков // Ахбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баховаддинова, АМИТ. – Душанбе, 2018. №3. 190-196; Ҳамин муаллиф, «Некоторые аспекты миграции населения и её современные тенденции» // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – Душанбе, 2019. №2. С. 273-279; Ҳамин муаллиф, “Хусусиятҳои раванди муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон” // Идоракунии давлатӣ., маҷалаи илмӣ-сиёсии АИДНПҶТ. – Душанбе, 2020. №1. С. 120-129; Ҳамин муаллиф, Вазъи сиёсӣ ва равандҳои муҳоҷират дар фазои давлатҳои ИДМ. // Идоракунии давлатӣ., маҷалаи илмӣ-сиёсии АИДНПҶТ. – Душанбе, 2020. № 3/2. С, 257-267.

манбаи асосии робитаҳои байни давлатӣ дар шароити муосир таъсири худро мерасонад ва боиси инкишофи соҳаҳои ҳаёти шаҳрвандон, алалхусус иқтисодӣ, ичтимоӣ, сиёсӣ мегардад. Яъне барои пешравии ҷомеа ва давлат дар раванди ҷаҳонишавӣ омилҳо ба мисли муҳоҷират лозим меояд, то таъсири худро дар соҳаҳои иқтисодию ичтимоӣ ва сиёсӣ бештар бирасонад.

Муҳаққиқи тоҷик Маҳмадбеков М.Ш дар китоби худ "Муқаддимаи муҳоҷиратшиносӣ" кӯшиш намудааст, то таърифи мукаммале, ки дарбаргирандаи тамоми намудҳои муҳоҷират - ҳам қонунӣ, ҳам ғайриқонунй, ҳам дохилӣ ва ҳам хориҷӣ бошад ва дар шароити иқтисодии гузариш ва раванди ҷаҳонишавӣ тамоми соҳаҳоро таҷассум намояд пешниҳод кунад: «Муҳоҷирати аҳолӣ - ин муҳаррикии фардҳо ва гурӯҳҳои одамон аст, ки зимни он убури сарҳадоти маъмурӣ ё давлатӣ бо тағйир ё бе тағйири (муҳоҷирати ғайриқонунӣ) макони доимии сукунат сурат мегирад»[27]. Аз ин бармеояд, ки муҳоҷир дар раванди ҳиҷрат намуданаш ба ду навъ тақсим мешаванд, қонунӣ ва ғайриқонунӣ:

Шарҳи гуногуни мафҳуми ва моҳияти муҳоҷират аз тарафи муҳақиқон боиси шакл ва сабаби зиёди муҳоҷирати аҳолӣ гашт. Муҳаққиқон Козински Р., ва Прозеро М., андешаҳои донишмандонро гирд оварда, таснифи васеътари намудҳои муҳоҷиратро пешниҳод кардаанд. Аз ҷумла нисбати моҳияти муҳоҷират чунин меоранд: «Муҳоҷиратро бояд аз рӯи меъёру натиҷаҳои гуногун баррасӣ кард. Онро ба намудхои зерин тақсимбандӣ кардан мумкин аст: аз рӯи тӯлоният (муваққатӣ ва доимӣ); аз рӯи масофа (дур ё наздик); аз рӯи убури сарҳад (дохилӣ ё хориҷӣ); аз рӯи ҷалби ҳудудӣ (минтақавӣ, вилоятӣ, кишварӣ); аз рӯи қабули тасмим (ихтиёрӣ, аз ноилоҷӣ, иҷборӣ); аз рӯи теъдоди ҷалбшудагон (инфиродӣ, оммавӣ); аз рӯи таркиби ичтимоии муҳоҷирон (оилавӣ, қавмӣ, инфиродӣ); аз рӯи ташкили сиёсии муҳоҷират (кафолатӣ, ихтиёрӣ); аз рӯи сабаб (иқтисодӣ ва сабабхои дигар); аз рӯи мақсад (навписандӣ, анъанавӣ)»[28].

Дар зербоби дуюми боби аввал «Вазъи сиёсӣ ва равандҳои муҳоҷират дар фазои давлатҳои ИДМ» раванди ба роҳ мондани муносибатҳо миёни кишварҳои ИДМ дар соҳаи муҳоҷирати меҳнатӣ

---

[27]Маҳмадбеков, М.Ш. Муқаддимаи муҳоҷиратшиносӣ. / [Матн] М.Ш. Маҳмадбеков – Душанбе, матбааи ДМТ. 2013. – С-87

[28]Kosinski R. Prothero M. "People on the move". Studies on internal migration, edited by Leszek A., By Methuen & Co Ltd. [text] / R. Kosinski M. Prothero. London, 1975.p-9.

ва ба вуҷуд омадани қонунҳо нисбати рафту омади муҳоҷирон, инчунин сиёсати муҳоҷирати кишварҳои содиркунанда ва воридкунандаи қувваи корӣ мавриди барасӣ қарор дода шудааст.

Ба оғози тезутунди раванди соҳибихтиёргардии давлатҳои нав нигоҳ накарда, фазои муҳоҷиратии барои кишварҳо дар гузашта монда, барои аксари аҳолии он то ҳол умумӣ боқӣ мемонад. Бо вуҷуди ин, убури сарҳади байни кишварҳои ИДМ раводид талаб намекунад. Қисми асосии ҷойивазкунии муҳоҷирати бурунмарзӣ аз кишварҳои ИДМ дар дохили Иттиҳод амалӣ карда мешавад. Аз ин рӯ дарки равандҳои муҳоҷират дар кишварҳои алоҳидаи берун аз ҳудуди ИДМ душвор мебошад[29].

Байни кишварҳои ИДМ, Россия мавқеи бартарро дар қабули муҳоҷирони меҳнатӣ касб менамояд. Вобаста ба ин барои ҳамаи кишварҳои ИДМ мувофиқи мақсад ва зарурӣ мебуд, ки Федератсияи Россия ҳамчун кишвари қабулкунанда механизмҳои қонунгузории мубориза бар зидди истисмори муҳоҷиронро тарҳрезӣ менамуд. Зеро маҳз дар Россия аксарии муҳоҷирон ғайриқонунанд.

Боби дуюми дисертатсия «**Раванди муҳоҷирати меҳнатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия»** ном дошта аз ду зербоб иборат аст. Зербоби аввали боби дуюм «**Моҳият ва хусусиятҳои инкишофи раванди муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»** ном гирифта, дар он раванди муҳоҷирати меҳнатӣ ва хусусиятҳои он аз аввали соҳбистиқлолии кишвар мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор гирифтааст.

Ба андешаи мо фаъолнокии муҳоҷират дар охири асри ХХ дар таърихи мамлакатҳои дорои иқтисоди гузаришӣ нахустин нест. Мавҷҳои муҳоҷират дар гузашта низ ба онҳо хос буд. Масалан, дар ибтидо ва миёни асри ХХ ба сабаби ҷангҳои ҷаҳонӣ, махсусан солҳои 1990 бо шурӯи давраи гузариш дар кишварҳои собиқ ИҶШС қонунгузории муҳоҷират дар ҳама ҷо либералӣ шуданд ва рафти муҳоҷиршавӣ ба афзоиш шурӯъ кард. Маҳз дар ҳамин давра дар Тоҷикистон коркарди назариявии амиқи масъалаҳои муҳоҷирати байналхалқӣ шурӯъ шуд. Тағйири макон кардани қувваи корӣ ҳамчун омили муҳими истеҳсолот ба суръати рушди устувор таъсири назаррас дорад. Меҳнати мутахассисони сатҳи баланд ҷузъи бозори ҷаҳонии меҳнат - махсусан он қисматеро ташкил медиҳад, ки фаъолона аз бартариятҳои афзояндаи зудҳаракатии аҳолӣ истифода

---

[29]Зайончковская Ж. Миграционные тренды в СНГ: итоги десятилетия. / [Текст] Ж. Зайончковская // Миграция в СНГ и Балтии через различие проблем к общему информационному пространству. – М., 2001-С 173.

мебарад. Стратегияи зудҳаракатии аҳолӣ, ки тамоили рушди фазои ҳаётии фаромиллӣ ва бештар аз як ҷои доимии истиқоматиро доранд, фаҳмиши анъанавии муҳоҷирати байналхалқиро таҳти суол қарор додаанд.

Афзоиши доимии муҳоҷирати аҳолӣ дар миқёси ҷаҳонӣ мушоҳида мешавад. Тибқи арзёбиҳо ва ҳисобҳои расмии Созмони Байналмилалии Муҳоҷират солҳои 60-уми асри гузашта шумораи умумии муҳоҷирон дар ҷаҳон 65 млн нафарро ташкил медод. Соли 2017 ин шумора то 214 млн афзуда, тибқи ҳисобҳо дар соли 2050 то 405 млн нафар мерасад[30].

Афзоиши муҳоҷирати меҳнатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ мушоҳида мешавад. Тибқи маълумоти коркардшудаи варақаҳои муҳоҷирати Хадамоти муҳоҷирати Вазорати меҳнат муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, анбуҳи муҳоҷирони меҳнатӣ, ки дар соли 2016 барои кор ба хориҷ рафтаанд, 709,4 ҳазор нафарро ташкил дод,[31] ки дар муқоиса бо соли 2009 зиёд буд, зеро дар соли 2009 ин нишондод ба 627 ҳазор нафар баробар буд.

Сатҳи бениҳоят пасти музди меҳнат омили асосии хориҷ шудани муҳоҷирони меҳнатӣ аз Тоҷикистон аст. Тибқи маълумоти Хадамоти шуғли аҳолии Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон шумораи ҷойҳои кории холӣ охири соли 2018 дар қиёс ба соли 2014 қариб ду баробар кам шуда, 11,2 ҳазор ҷои кориро ташкил дод[32], ки мусалламан талаботи қувваи кориро қонеъ намекунад. Ҷараёни асосии муҳоҷирати меҳнатии ҷумҳурӣ ба кишварҳои ИДМ равона шуда, аз он 95% мутааллиқ ба Федератсияи Россия аст. Шумораи боқимондаи муҳоҷирон ба кишварҳои хориҷи дуру наздик сафар мекунанд. 72% муҳоҷирони меҳнатии Тоҷикистон бештар аз 6 моҳ, 43,4% то 12 моҳ, 29,1% зиёда аз 12 моҳ ва танҳо 27,5% камтар аз 6 моҳ дар оила ҳузур надоранд.

Зербоби дуюми боби дуюм «**Масъалаи идоракунии муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия**» ном дорад, зеро имрӯз маъсалаи идоракунии муҳоҷирати меҳнатӣ

---

[30]Доклад о человеческом развитии в Центральной Азии, ПРООН, 2015, с. 159-188.[манбаиэлекторонӣ] http://europeandcis.undp.org/index.cfm? wspc= CAHD R2 015_ru) (санаи мурочиат 20.12.2017)

[31]Из отчетов Миграционной службы при Правительстве Республики Таджикистан. - Душанбе, 2010 год.

[32]Положение на рынке труда в Республике Таджикистан (по результатам обследования рабочей силы июнь-июль 2019 года), Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан. Регионы Таджикистана 2017г. С-36.

вобаста ба стратегияи давлатӣ онро талаб менамояд, ки конунҳои марбути муҳоҷирон аз нав дида бароянд ва мавриди омӯзиш қарор гирад.

Раванди муҳоҷират, чуноне ки дар боло зикр намудем, ба вазъи сиёсӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодии кишвар, тарзи зист, некуаҳволии мардум, тавсифоти сифатию миқдории шуғли аҳолӣ, бекорӣ ва ғ. таъсири зиёд мерасонад. Дар баробари ин аксуламали робитаи мутақобила – проблемаҳои иқтисодии давраи гузариш низ мавҷуданд, ки ба дигаргуниҳои хусусият ва ҷараёни муҳоҷират таъсир расонида, дар маҷмӯъ, боиси фаъол шудани кӯчбандии аҳолии Тоҷикистон ва берун аз ҳудуди ҷумҳурӣ иқомат ихтиёр намудани онҳо мегардад[33].

Фақат баъди ба имзо расидани Созишномаи истиқрори сулҳ ва оштии миллӣ дар Тоҷикистон дар байни Ҳукумати ҷумҳурӣ ва Иттиҳоди мухолифини тоҷик 27 июни соли 1997 қисмати асосии иҷборан тарки ватан кардагон ва гурезагон ба ҷойиҳои зисти муқимии худ баргаштанд.

Аз лаҳзаи ба имзо расидани Созишномаи сулҳ раванди оммавии бозгашти гурезагон ба ватан оғоз ёфт. То соли 1998 ба ҷойи зисти муқимиашон 680,853 нафар баргаштанд. Аксари бозгаштагон онҳое ба шумор мерафтанд, ки дар ҷумҳуриҳои Қазоқистон, Қирғизистон ва Тукрманистон паноҳгоҳ ҷуста буданд[34].

Умуман ба чунин хулосае омадан мумкин аст, ки санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ дар Федератсияи Россия ва Ҷумҳурии Тоҷикистон самараҳои дилхоҳ ба бор намеоранд, зеро онҳо наметавонанд аз нуқтаи назари татбиқи манфиатҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии муҳоҷирати меҳнатии хориҷиро, бурду бохт, натиҷаҳои манфию мусбии ҳам дар кишварҳои бо кор таъминкунандаи муҳоҷирон ва ҳам дар худи Тоҷикистон бавуҷудомада, ба танзим дароваранд. Дар ҷанбаи гендерӣ зиёда аз 80%-и муҳоҷирони меҳнатиро мардон ташкил медиҳанд, аммо тайи солҳои охир афзоиши теъдоди муҳоҷирони ҷинси латиф ба мушоҳида мерасад. Дар ин маврид чунин зуҳуроти манфӣ, ба монанди афзоиши теъдоди талоқ, беэҳтиромии занон нисбат ба шавҳарони худ, ки ба урфу одати

---

[33]Зокиров, Г.Н. Миграционные процессы и национальные отношения: вопросы взаимодействия и особенности развития. [Текст] / Г.Н Зокиров,– Душанбе, 1998. С.34.

[34]Тенденции в области миграции в странах Восточной Европы и Центральной Азии. Обзор за 2001-2002 годы. – Женева. МОМ. 2002. – С.45.

тоҷикон мухолиф мебошад, дар тарбияи кӯдакон иштирок накардани муҳоҷирон ва ғайра ба чашм мерасад.

Боби сеюми диссертатсия «**Хусусиятҳои самти сиёсати муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия**» ном дорад. Дар зербоби аввали он **«Заминаҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ танзими муҳоҷирати меҳнатӣ дар мисоли равобити Тоҷикистону Россия»** ном гирифтааст.

Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар баробари дигар ҷумҳуриҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ, дар шароити дигаргуниҳои иҷтимоӣ раванди душвори гузариш ба бозори иқтисодӣ ва давлати ҳуқуқбунёдро аз сар гузаронид, ки вазъияти мазкур ташкили заминаҳои қонунгузориро дар ҳамаи соҳаҳои асосии ҳаёти ҷамъияти тоҷикон пешбинӣ намуд. Тибқи Конуститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон созишномаҳои (санадҳои) байналмилалӣ, ки Маҷлиси Миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ намудаанд, дар доираи қонунгузориҳои миллӣ дорои нуфуз ва афзалиятнокӣ мебошанд. Ҳолати мазкурро аз рӯйи ҷанбаҳои мавзӯи тадқиқшаванда мавриди таҳлил қарор медиҳем.

Асосҳои ҳуқуқи байналмилалӣ оид ба танзими равандҳои муҳоҷират дар ҷумҳуриро дар маҷмӯъ, созишномаҳо ва конвенсияҳои асосии байналмилалии марбут ба муҳоҷират муайян менамоянд. Ба чунин ҳуҷҷатҳо мансубанд: санадҳои байналмилалӣ дар соҳаи ҳуқуқи инсон, ба монанди Декларатсияи умумии ҳуқуқи инсон, Муоҳидаи байналмилалӣ дар бораи ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ ва сиёсӣ, Муоҳидаи байналмилалӣ дар бораи ҳуқуқҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ, конвенсияҳои Созмони байналмилалии муҳоҷират, Созмони Миллали Муттаҳид, Созмони байналмилалии меҳнат ва ғ. Мавриди зикр аст, ки агарчанде Декларатсияи умумии ҳуқуқи инсон мустақиман дорои эътибори ҳуқуқӣ набошад ҳам, бо вуҷуди ин, кишваре, ки ба узвияти СММ дохил аст ӯҳдадор аст, ки дастурҳои тавсиявии онро иҷро намояд.

Танзими ҳуқуқии бозори меҳнати қувваи кории хориҷӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамчунин бо кор таъмин кардани шаҳрвандони ҷумҳурӣ берун аз ҳудуди кишвар дар як қатор шартномаҳои дуҷонибаи байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Ҳукумати Федератсияи Россия (аз 16 октябри соли 2004), Ҷумҳурии Қазоқистон (аз 4 майи соли 2006), Ҷумҳурии Қирғизистон (аз 3 декабри соли 2004), Ҷумҳурии Тотористон (аз 5 марти соли 2008) ва ғ. низ пешбинӣ гардидааст.

Самтҳои асосии фаъолияти Хадамоти муҳоҷирати Вазорати меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи муҳоҷирати аҳолӣ дар Консепсияи сиёсати давлатии муҳоҷирати Ҷумҳурии Тоҷикистон асоснок карда шудаанд. Ин санад хусусияти муттасилӣ дошта, тамоми ҷанбаҳои муҳоҷирати меҳнатӣ ба хориҷа, ҳамчунин Барномаи муҳоҷирати меҳнатии хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2006-2010-ро дар бар мегирад. Бар замми ин дар Ҷумҳурии Тоҷикистон санадҳои зерин қабул карда шудаанд:

- Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муҳоҷират (соли 1999)»;
- Дастурамал дар бораи Хадамоти муҳоҷират;
- Консепсияи муҳоҷирати меҳнатии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷа (аз моҳи июни соли 2011, №242);
- Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тартиби додани иҷозатномаҳо оид ба фаъолият дар бораи бо кор таъминкунии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хориҷа ва ҷалби қувваи кории хориҷӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва ғ.

Соли 2018 аз ҷумҳурӣ 484176 нафар шаҳрвандони кишварамон ба хориҷи кишвар ба муҳоҷирати меҳнатӣ рафта аз инҳо 419664 нафарошон мардҳо ва 64513 нафарро занон ташкил медиҳанд.

Дар ин муддат 463490 нафар муҳоҷирони меҳнатии кишварамон ба Федератсияи Россия ва 13586 нафар ба Ҷумҳурии Қазоқистон сафар карадаанд[35].

Ҳамин тариқ, таҳлили санадҳои меъёрии ҳуқуқии дорои хусусиятҳои байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ нишон медиҳад, ки дар солҳои истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон заминаҳои зарурӣ ва доираҳои ҳуқуқӣ барои батанзимдарории муҳоҷирати меҳнатӣ ва татбиқи сиёсати муҳоҷиратии ҳукумати кишвар фароҳам оварда шудаанд. Аммо то ҳанӯз механизми самарабахши татбиқи ин қонунҳо мавҷуд нест. Дар робита ба ин, ба мақсад мувофиқ мебуд, ки дар асоси таҷрибаҳои байналмилалӣ, бахусус таҷрибаи кишварҳои Аврупо, дар доираи муносибатҳои барномавӣ, механизми амалкунанда ва салоҳиятнок оид ба татбиқи қонунҳои мавҷуда таҳия карда шавад.

Зербоби дуюми боби сеюм «**Самтҳои асосии сиёсати муҳоҷирати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Федератсияи Россия дар**

[35] Маҳмадбеков М.Ш., Муҳоҷиратшиносӣ. / [Текст] М.Ш Маҳмадбеков. С. Мирзоев., П. Ҳакимов - Душанбе., 2020. С-161

замони муосир» ном гирифтааст. Агар мо ба масъалаҳои ташвишовари кишвар назар афканем аз ҳама ҷараёни бузург ин муҳоҷирати меҳнатӣ ба шумор меравад, аз ҳамин сурат барои нигоҳ доштани мувозинати муҳоҷират стратегия лозим меояд, ки раванди муҳоҷирати меҳнатии тоҷикро ба танзим дарорад.

Ҳангоми баррасии сиёсати муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд тамоми мураккабии вобастагиҳои мутақобили унсурҳо ҳам дар дохилӣ сиёсатӣ муҳоҷират ва дар вобастагии сиёсати дохилию хориҷии давлат ба таври амиқ дарк карда шавад. Механизми ташкил ва татбиқи яке аз блокҳои сиёсати муҳоҷират - муҳоҷирати меҳнатиро баррасӣ мекунем. Агар захираҳои меҳнатӣ ҳомили омилҳои истеҳсолӣ бошанд, пас дар шароити муносибатҳои бозорӣ ҳаракат бояд ба таносуби талаботу пешниҳод ба ин захираҳо асос ёбад. Ба ибораи дигар, захираҳои меҳнатӣ ба ҷое ҳиҷрат мекунанд, ки барои онҳо талаботи зарурӣ ба вуҷуд омадааст, ки ба ниёзҳои худи ҳамин захираҳои меҳнатӣ мувофиқат дорад, ҳатто дар сурате, ки ниёзҳои муҳоҷирон дар муқоиса бо ниёзҳои захираҳои меҳнатии маҳаллӣ камтар бошанд ҳам. Маҳз фарқият дар музди меҳнат дар замони ҳозира яке аз ангезаҳои асосии муҳоҷирати меҳнатии кишварҳои рушдкунанда аст. Барои Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳоҷирати меҳнатӣ падидаи нав аст.[36]

Сиёсати давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи муҳоҷирати меҳнатӣ дар шароити кунунии глобализатсия, ба бартарафсозии муҳоҷирати ғайрирасмӣ ва танзимнашаванда дар асоси ташкили базаи мувофиқи меъёрӣ-ҳуқуқӣ якҷоя бо кишварҳое, ки шароити расмигардонии таъмини муҳоҷирони меҳнатӣ бо кор ва дар оянда қонунан ҳузур доштани онҳо, ҷалби мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ба раванди мазкур, ҷомеаи шаҳрвандӣ, созмонҳои байналмилалӣ, ғайриҳукуматӣ, ҷамъиятӣ ва ғайраро бо мақсади танзими равандҳои муҳоҷират ва барқароршавии қонуният дар раванди муҳоҷират қабул доранд, равона шудааст.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳанӯз соли 1998 бо дарназардошти миқёси муҳоҷирати аҳолии кишвар ва гуногунии равандҳои муҳоҷират дар ҳамон давра Консепсияи сиёсати давлатии муҳоҷиратро қабул карда буд. Ин Консепсия[37] санади асосии

---

[36] Пулатов, П.А. Проблемы трудовой миграции и пути их решения. [Текст] / П.А. Пулатов, Р.М. Бабаджанов, Тез. докл. респ. науч.-практ. конф. Душанбе, 26-27 октября 2006 г. – Душанбе, Изд-во «Ирфон», 2006. 232 с.

[37] Концепция государственной миграционной политики Республики Таджикистан, 8 октября 1998 г. №411

идоракунии равандҳои муҳоҷират ва ҳимояи ҳуқуқу манфиатҳои қонунии шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 дар қисмати шуғли пурмаҳсул қайд карда мешавад, ки бозори меҳнат аз се бахш, аз ҷумла шуғли расмӣ, шуғли ғайрирасмӣ ва муҳоҷирати меҳнатӣ ташаккул ёфтааст.

ХУЛОСА

I. Натиҷаҳои асосии илмии диссертатсия

Дар замони Иттиҳоди Шӯравӣ Тоҷикистон яке аз кишварҳое ба шумор мерафт, ки сатҳи падидаи муҳоҷират дар он нисбат ба дигар ҷумҳуриҳои собиқ Шӯравӣ дар сатҳи хеле паст қарор дошт, ки омили асосии ин ҳол пеш аз ҳама сатҳи нисбатан хуби ба зинадгӣ ва анъанаҳои оилавӣ вобастагӣ дошт.

Муҳоҷирати меҳнатӣ равандест, ки ба он на танҳо кишварҳои ба муҳоҷирати меҳнатӣ равонкунанда, балки давлатҳои қабулкунандаи муҳоҷир низ манфиатдор мебошанд. Дар солҳои охир вобаста ба масоили демографӣ қариб 52 давлати тараққикардаи дунё ба муҳоҷирони меҳнатӣ эҳтиёҷ доранд, ки ба қатори онҳо Федератсияи Россия ҳам дохил мешавад.

Ба вуҷуди кӯшишҳои зиёди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон низоми раванди муҳоҷират то ҳол пурра ба танзим надаромадааст. Зеро теъдоди зиёди шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон бидуни мувофиқа бо мақомоти давлатӣ ва бо дастгирии хешу табор ва ҳамватанони худ барои кор ба хориҷи кишвар сафар мекунанд. Дар он ҷо бошад, барои корфармоён ин муфид аст, ки муҳоҷирон бо статуси ғайрирасмӣ доштанашон аз мадди назари ҳуқуқӣ дур мемонанд ва аз кафолатҳои иҷтимоӣ маҳруманд ва аксаран қурбонии хариду фурӯши одамон мегарданд. Ин муҳоҷирон дар бисёр мавридҳо ҳуқуқҳояшонро дар назди корфармоён ҳимоят карда наметавонанд.

Теъдоди зиёди муҳоҷирони тоҷик дар соҳаи сохтмон кор мекунанд, ки меҳнати бе тахассуси вазнин ва зараровар мебошад. Ҳарчанд Россия аз зумраи давлатҳои рӯ ба тараққӣ бошад ҳам, дар соҳаи сохтмон то ҳол дар бисёр манотиқаш технологияи пешина истифода бурда мешавад ва риоя накардани қоидаҳои бехатарӣ ба садамаҳо оварда мерасонад.

Масъалаи ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳуқуқии муҳоҷирони меҳнатии кишварамон, аз ҷумла, аъзои оилаи онҳо дар давоми солҳои охир яке аз масъалаҳои муҳимми ҷумҳурӣ ба ҳисоб рафта, пайваста мадди

назари роҳбарияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Вазорату идораҳои дахлдори Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дорад.

Муҳоҷирати меҳнатӣ барои Тоҷикистон аҳаммияти бузурги иҷтимоию иқтисодӣ дорад. Дар шароити пастравии сатҳи зиндагӣ барои аксари аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон он намудҳои фаъолият, қадру қиммат пайдо мекунанд, ки ба зудӣ фоида оварданд ва чун қоида, маълумоти тайёрии касбӣ талаб накунанд. Тамоюли гузаштани кормандони соҳибихтисос ба корҳои баландмузд ва пастмартаба, инчунин “фирори зеҳнҳо” ба хориҷа тақвият пайдо мекунад.

Муҳоҷирати меҳнатӣ ҳамчунин ба иқтисоди ҷумҳурӣ саҳми арзанда мегузорад. Тибқи маълумотҳои расмӣ аз ҳисоби содироти қувваи корӣ ба Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамасола беш аз 3 миллиард доллари ИМА ворид мегардад, ки он яке аз омилҳои асосии паст гардидани сатҳи камбизоатӣ дар кишвар мебошад.

Дар баробари нақши мусбат доштанаш, муҳоҷират пайомадҳои манфӣ низ дар пай дорад, ки берун рафтани миқдори зиёди кормандони соҳибихтисос, вайроншавии оилаҳо ва зиёд гардидани миқдори духтарони бе шавҳар аз мушкилотҳои асосии ин раванд дар Тоҷикистон маҳсуб меёбанд.

Аз гуфтаҳои дар боло овардашуда метавон чунин натиҷагирӣ намуд, ки дар ҷумҳурӣ масъалаи бо ҷои кори муносиб таъмин намудани аҳолии қобили меҳнат тавассути барномаҳои давлатии мусоидат ба шуғли аҳолӣ ҷойҳои нави корӣ таъсис дода шуда, имрӯз вазъият дар бозори меҳнат рӯ ба беҳбудӣ ниҳодааст.

Аз таҳлили адабиёти илмӣ ва маводи воқеӣ, ки дар рисолаи диссертатсионӣ иҷро шудааст, хулоса ва тавсияҳои зеринро пешниҳод кардан мумкин аст.

• Муҳоҷирати қувваи корӣ - ин муҳоҷирати аҳолии қобили меҳнат буда, ба муҳлати зиёда аз як сол аз як давлат ба давлати дигар барои дарёфти ҷои кори доимӣ ё муваққатӣ, мекӯчад. Асоси муҳоҷирати байналхалқиро қувваи коргарӣ, ки ҳангоми муҳоҷират худро ҳамчун мол муаррифӣ менамояд, ташкил медиҳад.

• Сабаби ғайрииқтисодии муҳоҷирати меҳнатиро мухолифати ҳарбии минтақавӣ ташкил медиҳад, ки чунин муҳоҷират ба дарёфти ҷои кор ягон алоқамандӣ надорад. Ба муҳоҷирати байналхалқии ҳозирзамон сабабҳои иқтисодӣ асос шуда, ки ба нобаробарии инкишофи қувваҳои истеҳсолкунанда вобастагӣ доранд.

• Ба муҳоҷирати байналхалқии қувваи коргарӣ тамоюлҳои зерин хос мебошанд:

1. Афзоиши маҷмӯи муҳоҷират, аз ҷумла муҳоҷирати ғайрирасмӣ;

2. Бартарии сабабҳои моддию молиявӣ дар таркиби омилҳои муҳоҷират;

3. Зиёдшавии миқёсӣ ва пайдошавии падидаҳои нав дар муҳоҷират, аз ҷумла ҷараёни муҳоҷират ба мамлакатҳои мутараққӣ накарда ва дорои иқтисодиёти гузариш, ки дорои сатҳи баланди демократия ва ислоҳоти бозорӣ мебошанд.

• Содироти қувваи корӣ яке аз манбаҳои асосии воридоти асъор ба кишварҳои ру ба инкишоф ва дорои иқтисодиёти гузариш мубаддал гаштааст, ки дар шаклҳои зайл таъмин карда мешавад: андоз аз фоидаи ширкатҳои миёнарав; интиқоли бевоситаи асъор; маблағузории иқтисодиёти миллӣ аз ҷониби муҳоҷирон; сармоягузории кишварҳои воридкунанда дар соҳаи такрористеҳсоли қувваи коргарӣ ва иҷтимоӣ.

• Барои бартараф кардани оқибатҳои манфии муҳоҷират, ба даст овардани самараи назаррас сиёсати махсуси муҳоҷират амалӣ гардонида мешавад, ки аз се қисм иборат мебошад:

• 1. Муайян кардани мақсади олӣ ё вазифаҳои муҳоҷират;

• 2. Муайян кардани манбаҳои моддию пулие, ки барои иҷрои мақсаду вазифаҳои мазкур сафарбар мешаванд;

• 3. Идораи низоми муҳоҷират ва ташкили иҷрои мақсаду вазифаҳои сиёсати муҳоҷират;

• Давлатҳои содиркунандаи қувваи корӣ ба воситаи муҳоҷират масъалаҳои зайли бозори миллиро ҳал менамоянд: паст кардани бекорӣ дар бозори дохилӣ; воридоти асъор; ташаккули кормандони баландихтисоси миллӣ аз ҳисоби муҳоҷироне, ки дар хориҷа таҳсил мекунанд.

• Таҳлили таҷрибаи кишварҳои Ғарб дар соҳаи муҳоҷират нишон медиҳад, ки ҳангоми амалӣ гардонидани сиёсати муҳоҷират, андешидани чорабиниҳои зайл ба мақсад мувофиқ дониста мешавад: танзими ҳуқуқии муҳоҷират; ба ҳисоб гирифтани манфиати давлат; қабули муҳоҷирони хориҷӣ бо дар назардошти рушди иҷтимоию иқтисодӣ ва вазъи экологии минтақаҳои дахлдор; ташкили шароити мусоид барои қабул ва бо кор таъминкунии онҳо, ҳавасмандгардонии муҳоҷирон барои мутобиқшавӣ ба шароити ташаккулёфтаи иҷтимоию иқтисодӣ;

• Дар Тоҷикистон танзими муҳоҷирати меҳнат тавассути амалӣ гардонидани чорабиниҳои зайл таъмин карда шавад: таҳияи қонунҳои мукаммал ва ворид намудани тағйиру иловаҳо ба

қонунҳои амалкунанда, дигар санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқии соҳаи муҳоҷират; пешгӯии самтҳои муҳоҷират ва оқибатҳои он; коркарди низоми ягонаи баҳисобгирии куллӣ бандҳои муҳоҷират; ташкили фонди иттилоотӣ ва маълумотҳои зарурӣ оид ба ҷои кор, шароити зисту зиндагии муҳоҷирон; инкишофи робитаҳои тарафайн бо давлатҳои хориҷӣ ва ташкилотҳои байналмиллалӣ; васеъ кардани ҷуғрофияи муҳоҷират ва маҷмӯи он дар асоси шартномаҳои байналмилалӣ.

• Интиқоли асъори хориҷӣ аз ҷониби муҳоҷирон воридоти молро ривоҷ дода, қобилияти баргардонидани қарзҳои аҳолиро мукаммал мегардонад. Инчунин аз ҳисоби маблағи интиқолшуда, сарчашмаҳои асъори миллӣ мустаҳкам ва активҳои системаи бонкӣ вусъат меёбанд. Дар ин ҳолат интиқоли пул ҳамчун манбаи воқеии сармоягузорӣ баромад мекунад.

• Тоҷикистон метавонад аз ҳисоби бартараф кардани муҳоҷирати ғайриқонунӣ интиқоли пулро якчанд баробар зиёд кунад. Барои ҳалли масъалаи мазкур ҷорӣ намудани механизми самараноки бо кор таъминкунии шаҳрвандони тоҷик, ташкили ташвиқоту таблиғот байни оилаҳои муҳоҷирон оид ба фаҳмондадиҳии аҳаммияти интиқоли пул тавассути бонкҳо, нигоҳ доштани депозити бонкӣ, ба сармоя мубаддал кардани пасандозҳо ниҳоят муҳим аст.

• Санадҳои меъёрӣ ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи муҳоҷирати меҳнатии берунӣ аз камбудиҳои ҷиддӣ ори нестанд ва масъалаи танзимро аз мавқеи самаранокӣ, оқибатҳои манфию мусбӣ, ҳаракати озоди қувваи коргарӣ, таъмини ҳуқуқӣ ҳал карда наметавонанд. Бино бар ин, ворид нашудани тағйиру иловаҳо ба қонунгузории ҷорӣ, баланд бардоштани мавқеи шартномаҳои дутарафаю бисёртарафа дар талаботи муҳоҷирати берунӣ хеле зарур мебошад.

• Бояд эътироф намуд, ки истифодаи омили муҳоҷират дар сиёсати Федератсияи Россия нисбат ба Ҷумҳури Тоҷикистон роҳнамоӣ мегашт ва дар оянда низ истифода бурда мешавад. Дар баробари ин, омили мазкур метавонад ҳамчун воситаи боз ҳам рушд намудани алоқаҳои иҷтимоиву иқтисодӣ, фарҳангиву илмӣ байни Тоҷикистон ва Россия гардад.

II. Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо

Дар асоси хулосаҳои овардашуда чунин пешниҳодҳоро барои тақвияти сиёсати ҳарду кишвар махсусан дар бахши муҳоҷират кардан мумкин аст:

1. Тадқиқотҳои илмӣ дар ин соҳа идома дода шуда, системаи алоқаҳое, ки дар натиҷаи ин амал пайдо мегарданд ҳаматарафа омӯхта шаванд. Зеро маҳз дар асоси омӯзиши ин мавзӯъ ва масоили ба он алоқаманд имконияти идора намудани раванди муҳоҷирати меҳнатӣ имконпазир мегардад.

2. Сиёсати комплексии батанзимдарории муҳоҷирати меҳнатӣ бо мақсади таъмин намудани тавозуни иқтисодӣ ва иҷтимоии тарафҳои манфиатдор коркард гардад.

3. Нақшаи генералии ташкил намудани ҷойҳои корӣ то соли 2025 дар Тоҷикистон бо баинобатгирии талаботи соҳаҳои мухталифи хоҷагии халқи ҷумҳурӣ тарҳрезӣ гардад.

4. Нақшаи давлатии дифференсиатсиякунонии самтҳои муҳоҷирати меҳнатӣ бо пешниҳоди марҳила ва механизмҳои татбиқи он омода карда шавад.

5. Барои ба танзим даровардани раванди муҳоҷирати меҳнатӣ бояд сохтори муштараки Тоҷикистону Россия ба мисли биржаи меҳнат таъсис дода шавад.

6. Муҳайё сохтани шароити меҳнат дар Тоҷикистон бо мақсади бозгардонии муҳоҷирони баландихтисос ва махсусан хатмкардагони макотиби олие, ки дар Россия таҳсил намудаанд.

7. Маҳз ҳадафи сиёсӣ ҳамчун муайянкунандаи ҳаҷми муҳоҷирати меҳнатӣ баромад мекунанд. Бо мақсади танзими ин раванд мебояд равобити сиёсӣ-иқтисодӣ байни Россия ва Тоҷикистон боз ҳам бештар инкишоф дода шавад.

8. Масъалаи муҳоҷирати калонмиқёс ба Россия тавассути ташкили ҷойҳои нави корӣ дар дигар кишварҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ва хориҷи дуру наздик ва густариши равобит бо ин давлатҳо ҳалли худро меёбад.

Мақолаҳои илмие, ки дар маҷаллаҳои тақризшавандаи тавсиянамудаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон чоп шудаанд:

[1-М] Шеров Ш.С. «О тенденциях, факторах и последствиях внешнеи трудовой миграции» [Текст] / Ш.С. Шеров, М.Ш. Маҳмадбеков // Известия Института философии, политологии и права им. А. Баховаддинова, АНРТ. – Душанбе, 2018. №3. С-190-196.

[2-М] Шеров Ш.С. «Некоторые аспекты миграции населения и её современные тенденции». [Матн] / Ш.С. Шеров. // Вестник

Таджикского ноционального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. – Душанбе, 2019. № 2. С. 273-279.

[3-М] Шеров Ш.С. “Хусусиятҳои раванди муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”. [Матн] / Ш.С. Шеров., М.Ш. Маҳмадбеков // Идоракунии давлатӣ, маҷалаи илмӣ-сиёсии АИДНПҶТ. – Душанбе, 2020. №1. С. 120-129,

[4-М] Шеров Ш. С. Вазъи сиёсӣ ва равандҳои муҳоҷират дар фазои давлатҳои ИДМ. [Матн] / Ш.С. Шеров. // Идоракунии давлатӣ, маҷалаи илмӣ-сиёсии АИДНПҶТ. – Душанбе, 2020. № 3/2. С, 257-267.

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК ТАДЖИКИСТАНА

УДК: 325.11 (470+575.3)
ББК: 60.7 (2Р+2Т)
Ш – 49

На правах рукописи

ШЕРОВ ШОДИДЖОН САЛУМАТШОЕВИЧ

«ТАДЖИКСКО - РОССИЙСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО В СФЕРЕ МИГРАЦИИ»

АВТОРЕФЕРАТ

диссертатсии на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности: 23.00.04 политические вопросы международных отношений:
мировое и региональное развитие

ДУШАНБЕ – 2021

Диссертатсия выполнена в отделе политических вопросов международных отношений Института философии, политологии и права имени А. Баховаддинова НАНТ.

Научные руководители:	**Искандаров Акбаршо** доктор политических наук, профессор, зав. отделом политических вопросов международных отношений Института философии, политологии и права имени А. Баховаддинова НАНТ
	Маҳмадбекзода Моёншо Шодмон кандидат политических наук, Директор государственного учреждения Института Министерства труда, миграции и занятости населения РТ
Официальные оппоненты:	**Каримов Шамсиддин Турсунматович,** доктор политических наук, Директор национальной ассоциации негосударственных организаций Таджикистана
	Хаитов Фирдавс Каюмович, кандидат философических наук, доцент, зав, кафедрой общестьвенных наук ИТПСТ
Ведущяя организация	Государственное учреждение « **Таджикский государственный университет права, бизнеса и политики»**

Защита состоится 1 октября 2021 г, 10:00 часов на заседании Диссертационного совета (6DKO-030) при Таджикском национальном университете, адрес:Республика Таджикистан, 734025, г, Душанбе, проспект Рудаки, 17.

С диссертацией можно ознакомится в научной библиотеке и на официальном сайте Таджикского национального университета https://www.tnu.tj

Автореферат разослан “___” ___________ 2021 г.

Учений секретарь диссертационного совета,
кандидат политических наук, доцент Раджабов И.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Миграция играет важную роль в жизни общества и государства. Она является основным источником межгосударственных отношений в современных условиях и способствует развитию экономических, общественних и политических областей.

Сегодня миграция стала глобальным явлением, которая продолжает расширятся. Основная причина этого – неравномерное развитие мира, где население наименее развитых стран переезжает в развитые страны. Основными факторами являются большое различие в области заработной платы, также высокий уровень безработицы, уровня образовании и демографические показатели.

Если обратить внимание на текущее состояние миграции в Республике Таджикистан, не сложно заметить, что самая большая тенденция - это трудовая миграция. Нынешнюю ситуацию в Республике Таджикистан невозможно представить без внешней трудовой миграции, так как рынок труда Республики Таджикистан на данном этапе не в состоянии обеспечить работой трудоспособное население. Таким образом, чтобы использовать свой потенциал, трудоспособное население обращается в зарубежные рынки труда.

Процесс трудовой миграции из Республики Таджикистан за границу начался в основном в конце XX века, после распада Советского Союза и постепенно распространилась среди населения. Следует отметить, что даже в советское время население Таджикистана по рабочим путевкам направлялись на трудовую миграцию в Россию и Казахстан, но тогда они считались внутренними мигрантами.

Согласно статистике Службы Министерства труда, миграции и занятости Республики Таджикистан, количество трудовых мигрантов ежегодно составляет более 600 тысяч человек. По статистике трудовые мигранты Республики Таджикистан, в основном выезжают на заработки в Российскую Федерацию (96%), в Казахстан (2,5%), а остальная часть в Кыргызстан, Украину, Белоруссию, в США, а также в другие страны (1,5%)[38].

Актуальность темы отражается также в том, что основной причиной прироста внешней трудовой миграции является низкий уровень заработной платы на внутреннем рынке труда по сравнению с внешним. Здесь экономические факторы играют основную роль,

---

[38]М.Ш. Маҳмадбеков., С. Мирзоев., П. Ҳакимов. Муҳоҷиратшиносӣ. / [Матн] М.Ш. Маҳмадбеков., С. Мирзоев., П. Ҳакимов. // - Душанбе., 2020. С-50

поскольку, по данным Всемирного банка, каждый год мигранты отправляют к себе на родину большие суммы денег.

Следует отметить, что сегодня миграция и денежные переводы являются одним из источников роста уровня жизни при условии проведения эффективной миграционной политики. Остаются нерешенными ряд вопросов, связанных с теоретическим анализом понятия и природы миграции. Существование различных интерпретаций определения миграции, позиции ученых и исследовательских подходов обусловливают важность темы и необходимость ее выбора.

Актуальность темы заключается также в том, что почему большинство граждан стран СНГ, и особенно граждане Республики Таджикистан, направляются в трудовую миграцию именно в Россию, потому, что на наш взгляд, доходность в России лучше, чем в других постсоветских странах.

Другой вопрос, который сегодня вызывает споры среди исследователей, – это трудовая миграция и защита прав и интересов мигрантов. Однако защита прав и интересов трудовых мигрантов находится под постоянным вниманием Основателя мира и национального единства, Лидера нации, Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона. В ходе своих зарубежных поездок Глава государства уделяет особое внимание жизнедятельности и трудоустройству граждан Таджикистана в странах, в которых они находятся, и предпринимает продуктивные шаги по обеспечению их социальной и правовой защиты.

В процессе изучения вопроса мы сосредоточили основное внимание на теоретические и практические аспекты трудовой миграции между Республикой Таджикистан и Российской Федерацией, так как в период независимости и межгосударственных отношений, внимание уделялось теоретическим аспектам миграции. Следует отметить, что изучение вопросов миграции между двумя странами является первой попыткой, а также анализируется впервые.

Все это свидетельствует о необходимости научного исследования данного явления, разработки новых способов изучения и определения существующего механизма, его регулирования не только в рамках национальной политики, но и на международном уровне.

Современное состояние вышеуказанных вопросов свидетельствует о несовершенности научной, теоретической и

практической переработки темы исследования в контексте Республики Таджикистан, а также обосновывает актуальность проблемы.

Степень изученности темы диссертационной работы. Список использованной научной и анализированной литературы мы разделили на пять групп, которые делятся на следующие:

К первой группе относятся работы западных специалистов, так как их исследование посвящено возникновению и развитию миграции, ее теоретическим и методологическим исследованиям, к таким исследователям отностяся Д.Ҷ. Богуе, Е. Равенштайн, Е.С. Ли, У. Петерсон, П. Джорджар, Р.М. Прозеро, Я. Уолперт, Я. Мангалам[39] и др.

Суть миграции проясняется в работах ученых и основоположников политических теорий. Вопрос о мотивах изменения место или миграции отмечается в работ Я. Мангалам, в котором он отмечает, что «миграционная интеграция во всех формах и пространствах также может быть полезной, и что мотивы смещения аналогичны потенциальной энергии, которая в своем аналогична кинетической энергии»[40].

Особый вклад в развитии теории миграции, выявлении ее факторов, мотивов и последствий ее существования внесли западные политологи, демографы, социологи и философы наиболее

---

[39]Mangalam, J.J. Human migration: a guide to migration literature in English 1955-1962 [text] / J.J. Mangalam, Lexington [Ky.] University of Kentucky Press, 1968. 194 p; Bogue, D.J. Principles of demography. [text] / Bogue, D.J. Publisher New York, 1969. 917 p; Ravenshtein, E. The Birthplace of the People and the Laws of Migration. / E. Ravenshtein, // The Geographical Magazine – 1889, №3; p.172-233. Kosinski R. Prothero M. "People on the move". Studies on internal migration, edited by Leszek A., By Methuen & Co Ltd. [text] / R. Kosinski M. Prothero. London, Methuen young books, 1975.393 p.; Lee, E.S. A theory of migration. [text] / E.S. Lee, Demography, 1996. p. 257; Wolpert, J. Distance and directional bias in inter urban migratory streams rural migration. [text] / J.Wolpert, Vol. 57, No. 3 (Sep., 1967), pp. 605-616; George, P. Types of migration of population according to the professional and social composition of migrants, in Jansen, C.J. (ed.) Readings in the sociology of migration. [text] / George, P. Oxford.1970. pp. 39-47.

[40]Mangalam, J.J. Human migration: a guide to migration literature in English 1955-1962 [text] / J.J. Mangalam, Lexington [Ky.] University of Kentucky Press, 1968. 194 p;

известными из которых являются М. Прозеро[41], Э. Равенштейн[42] и др.

Р. Козинский и М. Проза в своем исследовании попытались классифицировать эндогенные и экзогенные факторы миграции в рамках первичных факторов[43].

Е.С. Ли проводит исследования причин и факторов миграции, отмечая, что «первопричина миграции зависит от экономических факторов, а восприятие мигрантов зависит от восприятия и поведения человека»[44].

Я. Уолперт считает, что в миграции населения «выгодное место» занимает полученные выгоды основанные на факторах миграции[45].

Европейский специалист в области миграции П. Джордж отмечает миграцию население как географическое изменение место, и называет основную причину миграции в влиянии географических факторов[46].

Д.Дж. Богуе в своей работе разделил причины миграции на три группы. В частности, «в первую группу» входят условия и изменение социально-экономических факторов миграции; ко «второй группе» - изменения в технологии производства и их влияние на рабочих-мигрантов, а к «третьей группе» - регулирование миграции и обеспечение хороших социальных условий для мигрантов[47].

---

[41]Prothero M, 1975 “People on the move”. Studies on internal migration, edited by Leszek A., By Methuen & Co Ltd. London, p-9

[42]Ravehshtein E. The Birthplace of the People and the Laws of Migration//The Geographical Magazine – 1876,№3.

Сокольникова А.В. Конституционно-правовое обеспечение и защита прав вынужденных мигрантов в Российской Федерации: / [Текст] А.В Сокольникова // Дис.к.ю.н. – Саратов, 2004;

[43]Kosinski R. Prothero M. “People on the move”. Studies on internal migration, edited by Leszek A., By Methuen & Co Ltd. [text] / R. Kosinski M. Prothero. London, 1975.393 p;

[44]Lee, E.S. A theory of migration. [text] / E.S. Lee, Demography, 1996. 257 p.

[45]Wolpert, J. Distance and directional bias in inter urban migratory streams rural migration. [text] / J. Wolpert, 1967. p.118;

[46]George, P. Types of migration of population according to the professional and social composition of migrants, in Jansen, C.J. (ed.) Readings in the sociology of migration. [text] / George, P. Oxford.1970. pp. 39-47.

[47]Bogue, D.J. Principles of demography. [text] / Bogue, D.J. Publisher New York, 1969. 917 p;

Ко второй группе относятся работы российских ученых, таких как В.И. Переведенцев, Л.Л. Рибаковский, В.А. Ионцев, А.Н. Каменский, Б.М. Моисеенко, Э. Макклейн, М.Б., Денисенко, К.А Семенов,[48] и других.

В.И. Переведенцев, и В. Моисеенко в своих трудах исследовали психологический подход к миграции в контексте мотивации миграции, а также исследовали групповые и индивидуальные стимулы и стимулирование, которые опеределяют поведение субъекта к миграционному поведению[49].

В.А. Ионцев и А.Н. Каменский в своей работе определили основы изучения миграции, а также 17 подходов к миграционным исследованиям, включая «систематические, географические, генетические, биологические, этнографические течения» и другие[50].

Что касается демографического подхода к миграции, Е.Б. Бреева отмечает, что «миграция - это перемещение людей через

---

[48]Переведенцев, В.И. Методы изучения миграции населения АН СССР. Ин-т междунар. рабочего движения. [Текст] / В.И. Переведенцев – М.: Наука, 1975. 229 с. Рыбаковский, Л.Л. Методологические вопросы прогнозирования населени. [Текст] / Л.Л Рыбаковский – М.: Статистика, 1978. 208 с. Ионцев В.А. Международная миграция населения в России: уроки Каир [Текст] / В.А Ионцов, А.Н. Каменский //– М.: МАКС-Пресс, 2004. Вып. 12. 192 с. Моисеенко, В.М. Внутренняя миграция населения [Текст] / Моисеенко, В.М // МГУ им. М.В. Ломоносова. Центр по изучению проблем народонаселения. - М.: ТЕИС, 2004. – 285 с. Моисеенко В.М. Вопросы изучения миграции в России во второй половине XIX—начале XX веков / Моисеенко, В.М // В кн.: Миграция и развитие. Пятые Валентеевские чтения. Сборник материалов международной конференции 13-15 сентября 2007 г. Москва, МГУ. М.: СП Мысль, 2007. Денисенко М.Б., Миграциология. / [Текст] М.Б., Денисенко, В.А. Ионцев, Б.С. Хорев, - М.: Изд-во МГУ, 1989. -414 с. Денисенко М. Б. Механизмы регулирования трудовой миграции. / [Текст] М.Б., Денисенко - М.: МАКС Пресс, 2011. 64 с. Денисенко, М.Б, Демография: Учеб. Пособие, / [Текст] М.Б. Денисенко, Н.М. Калмыкова, // – М.: ИНФРА-М, 2007. 424 с. Семенов, К.А. Международные экономические отношения. / [Текст] К.А. Семенов, - М.: Гардарика, 1998. 336с.

[49]Переведенцев, В.И. Методы изучения миграции населения АН СССР. Ин-т междунар. рабочего движения. [Текст] / В.И. Переведенцев – М.: Наука, 1975. 229 с Моисенко В. М. Права человека: миграция и мигранты в России / [Текст] В.М. Моисенко, Миграция – М., 1998. №3-4. – С.53-56;

[50]Ионцев, В.А. Международная миграция населения в России: уроки Каир [Текст] / В.А Ионцов, А.Н. Каменский.– М.: МАКС-Пресс, 2004. Вып. 12. 192 с.

границы или другие территории с постоянными или относительно долгосрочными изменениями места их проживания»[51].

Социально-экономический процессы миграции можно увидеть в трудах Г.С. Витковской, Ж.А. Зайончковской, ЛЛ Рыбаковского. Данные ученые связывают такой подход с миграцией, одним из регуляторов трудоспособного населения, и мотивацией перераспределение трудовых ресурсов до уровня своего потенциала. Это также создает конкуренцию на рынке труда, тем самым качественно изменяя его в соответствии с потребностями общества.

К третьей группе относятся труды и работы отечественных ученых. Таджикские специалисты, такие как О.Коситов, Х. Умаров, Р. Улмасов, С.И. Исломов, Ф.С. Исломов, Г.Н. Зокиров, М.Ш. Маҳмадбеков, З. Ҳакимов ва С. Олимова[52], исследуют отдельные аспекты внутренней и внешней миграции.

В частности, труды О. Коситова, Ф. Исломова, П. и З. Ҳакимова относятся на количественные аспекты внутренней миграции, но не оценено ее влияние на динамику социально-экономических процессов[53].

---

[51]Бреева, Е.Б.Основы демографии [Текст]: уч. пособие / Е.Б. Бреева. - М.: Дашков и К, 2004.132 с.

[52]Олимова, С. Трудовая миграция из Таджикистана. / [Текст] С. Олимова, И. Боск – Душанбе, МОМ, 2003. 128 с. Коситов О. Миграция населения Таджикской ССР. / [Текст] О. Коситов // – Душанбе, 1976. 81 с; Ульмасов Р. Внешняя трудовая миграция в Таджикистане (причины, проблемы, последствия, регулирование). / [Текст] Х. Умаров., Р. Ульмасрв // – Душанбе: Ирфон, 2006. 102 с; Ульмасрв, Р.- символ эпохи. / [Текст] Р. Ульмасов, Сборник статьей. Душанбе «Ирфон» - 2020. – 264 стр. Исломов, С.И. Демография Таджикистан в переходной экономике. / [Матн] С.И. Исломов. М Мирджамолов – Душанбе, 1999; Исломов Ф.С. Некоторые проблемы миграции населения Республики Таджикистан в переходный период. / [Матн] Ф.С. Исмоилов – Душанбе, 1999. 134 с. Зокиров, Г.Н. Масъалаҳои миллию сиёсии муҳоҷирати аҳолӣ дар Тоҷикистон. / [Матн]. Г.Н. Зокиров // - Душанбе: Сино, 1995. – 240 с. Маҳмадбеков М.Ш. Муқаддимаи муҳоҷиратшиносӣ. / [Матн] М.Ш. Маҳмадбеков – Душанбе, 2013. С. 87. Ҳакимов П. Внутренняя миграция как фактор социально-экономическоого развития (на пример Республики Таджикистан). / [Текст] П. Ҳакимов, - Диссертация на, к.э.н., Душанбе, 2011. 179 с.

[53]Коситов О. Миграция населения Таджикской ССР. / [Текст] О. Коситов – Душанбе, 1976. 81 с; Исломов Ф.С. Некоторые проблемы миграции населения Республики Таджикистан в переходный период. / [Матн] Ф.С. Исмоилов – Душанбе, 1999. 134 с. Ҳакимов П. Внутренняя миграция как фактор социально-экономическоого развития (на пример Республики Таджикистан). Диссертация на, к.э.н., Душанбе, 2011. 159 с.

В научных трудах М.Ш. Махмадбекова и Г.Н. Зокиров в основное внимание уделено политическим аспектах миграции[54].

О трудовой миграции за границу и ее объективных причинах в отдельно отмечено в работах Р.Ульмасова, З.З.Култонов, С.Олимова[55].

В трудах доктора политических наук, профессор Искандарова Акбаршо Искандаровича отмечены причины миграции населения Средней Азии, в том числе миграция граждан Республики Таджикистан в страны СНГ, показаны правильные факторы миграции, в том числе: политические аспекты причины развала СССР и массовые беспорядки в ряде постсоветских стран, которая стала причиной политической имиграции[56].

В научной работе доктора политических наук, профессора Р.Ш. Нуриддинова анализируется политические факторы миграции населения с точки зрения геополитического местоположения региона[57].

В четвертую группу работ входят научные диссертации и авторефераты отечественных и зарубежных ученых, в том числе Г.Н. Зокирова, М.Ш. Махмадбекова, Э.А. Назарова, К. Одинаева, А.В. Сокольникова, Л.Ю. Понежина[58] и других.

---

[54]Маҳмадбеков, М.Ш., Муҳоҷиратшиносӣ. [Матн] / М.Ш. Маҳмадбеков, С. Мирзоев, П. Ҳакимов – Душанбе, Матбааи ДМТ. 2020. 190 с. 1995; Зокиров, Г.Н. Масъалаҳои миллию сиёсии муҳоҷирати аҳолӣ дар Тоҷикистон. / [Матн]. / Г.Н. Зокиров - Душанбе: Сино, 1995. – 240 с.

[55]Олимова, С. Трудовая миграция из Таджикистана. / [Текст] С. Олимова, И. Боск // – Душанбе, МОМ, 2003. 128 с. Ульмасов Р. Внешняя трудовая миграция в Таджикистане (причины, проблемы, последствия, регулирование). / [Текст] / Х. Умаров., Р. Ульмасрв – Душанбе: Ирфон, 2006. 102 с;

[56]Искандаров А.И. Родники дружбы (записки посла) / А.И.Искандаров. М.: Международные отношения, 2000. – 296 с; Искандаров А.И. Интеграция в Центральной Азии: политические аспекты / А.И.Искандаров - Душанбе, “Ирфон”, -2007. -376с;

[57]Нуриддинов, Р.Ш. Что такое национальное безопасность для современной России. [Текст] / Р.Ш. Нуриддинов // Общество и этнополитика. – Новосибирск: СибАГС, 2008. – 282 с, 242; Нурриддинов, Р.Ш. Сиёсати ҷаҳонӣ. [Текст] / Р.Ш. Нурриддинов, - Душанбе: Андалеб-Р, 2016. – 352с.; Нуриддинов, Р.Ш., Нуриддинов, П.Р. Геополитика. [Текст] / Р.Ш. Нуриддинов, П.Р. Нуриддинов, Душанбе: Эр-граф, 2016 – 364 с.

[58]Зокиров, Г.Н. Миграционная подвижность населения и сближение социалистических нации (на примере Таджикской ССР): Автореф. дисс. / [Текст]. Зокиров Г.Н - М., 1998. 240с. Махмадбеков, М.Ш. Миграционные процессы: сущность, основные тенденции и их особенности в современном

В пятую группу включает научные статьи о миграции, факторах, документах, особенности и пути их управления в контексте изменяющихся условиях внутренней и внешней политики в процессе глобализации, а также экономические и социальные факторы. Мы можем добавить в эту группу отечественных и зарубежных ученых, таких как Г.А. Гельмана, М.Ш. Махмадбекова, Ж.А. Зайончковскую, проводившая исследование политических мотивов миграции и ее влияния на социально-экономические факторы[59].

Источниковая база исследования. Изучение понятия и сущности миграции как политического явления современности требует широкого использования научных источников и

обществе. дис.п.н.с, / [Текст]. М.Ш. Махмадбеков. - Душанбе. 2010. 165 с. Назарова, Е.А. Социальная адаптация вынужденных переселенцев и беженцев в Российской Федерации: социологический анализ: Дисс. канд. социол. наук. / [Текст] Е.А. Наварова - М., 1998. 187 с. Одинаев, К.С., Асосҳои назарявии тамоюлҳои муосири муҳоҷирати меҳнатӣ., / [Матн] К.С. Одинаев // дис.н.и – Душанбе, 2018. 172 с. Сокольникова, А.В. Конституционно - правовое обеспечение и защита прав вынужденных мигрантов в Российской Федерации: Дисссертатсия. канд. юрид. наук. / [Текст]. А.В. Сокольникова // - Саратов, 2004. 198 с. Понежина Л.Ю. Политико-правовой режим мигрантов в контексте либерально-демократической трансформации российской государственности: Теоретико-правовой аспект/ [Текст] Л.Ю Понежина Дисс.к.ю.н. – Ростов, 2004. 167 с;

[59]Гельман, Г.А. Современные проблемы миграции населения в Центральной России. Центральная Россия на рубеже XXI века. / [Текст] Г.А. Гельман // - М.: Орёл, 1996. Т.1. - С.166-173; Маҳмадбезода, М.Ш. Совершенствование отношений между Республикой Таджикистан и Российской Федерации в сфере трудовой миграции населения». [Текст] / М.Ш. Маҳмадбезода, // Институт экономики и демографии Академии наук Республики Таджикистан. Душанбе-2019. № 2 С.165-170; Маҳмадбезода, М.Ш. Проблемы экологический миграции и пути их решения. [Текст] / Маҳмадбезода, М.Ш. // Журнал «Экономика Таджикистана». Душанбе – 2018. №2. С. 83-89; Маҳмадбезода, М.Ш. Последствия финансового кризиса в Российской экономике и его влияние на трудовых мигрантов Таджикистана. [Текст] / Маҳмадбезода, М.Ш. // Научный журнал государственного учреждения “Научно-исследовательский институт труда, миграции и занятости населения”, Душанбе – 2016, №3(30). С. 110-116; М.Ш. Маҳмадбеков «О тенденциях, факторах и последствиях внешнеи трудовой миграции» / [Текст]. М.Ш. Маҳмадбеков // Ахбори. Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баховаддинова, АМИТ. – Душанбе, 2018. №3. С. 190-196. Зайончковская Ж.А. Вынужденные мигранты из стран СНГ и Балтии. [Текст] Ж.А. Зайончковская // -М: СОЦИС. 1998. №6. С.55-64.

литературы. По этой причине мы разделили источники на следующие группы:

В первую группу источников входят нормативные правовые акты, такие как Конституция и конституционные законы Республики Таджикистан, уставы международных и региональных организаций, законы Республики Таджикистан, решения Правительства Республики Таджикистан, подписанные соглашения между Республика Таджикистан и Российской Федерации в области миграции[60].

Во вторую группу вошли послания, приказы, научные труды и выступления Основателя мира и национального единства - Лидера нации, Президента Республики Таджикистан Эмомали Рахмона[61].

---

[60]Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 ноября соли 1994 (бо охирин тағйиру иловаҳо аз 26 сентябри соли 1999, 22 июни соли 2003, 22 майи соли 2016) [Матн]. – Душанбе, Ирфон, 2016. – 64 с. Конститутсия ва қонунҳои конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] /Душанбе, Ирфон, 2005. – 400с.; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муҳоҷират», №881, аз 11.12.1999, Маҷлиси Олии ҶТ ва оид ба ворнд намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни ҶТ «Дар бораи муҳоҷират» №31, аз 10.05.2002. Соглашение «Между Правительством Республики Таджикистан и Правительством Российской Федерации о трудовой деятельности и защите прав граждан Республики Таджикистан в Российской Федерации и граждан Российской Федерации в Республики Таджикистан». [Текст]. от 16 октября 2004 г.

[61]Раҳмон Э. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат / Э.Раҳмон. - Душанбе: Ирфон, 2012. -Ҷилди 11. (2010, июл– 2011, август). - 575 с.; Раҳмон Э. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат: ҷилди 12 (2011, 25 август– 2012, 27 октябр) / Э.Раҳмон. -Душанбе: Ирфон, 2016. - 560 с.; Раҳмон Э. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат: ҷилди 13 (2012, 27 октябр– 2013, 29 сентябр) / Э.Раҳмон. –Душанбе: Ирфон, 2016. – 560 с.; Раҳмон Э. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат: ҷилди 14 (2013, 1 октябр– 2014, 6 октябр) / Э.Раҳмон. –Душанбе: Ирфон, 2017. – 576 с.; Раҳмон Э. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат: ҷилди 15 (2014, 6 октябр– 2015, 29 сентябр) / Э.Раҳмон. – Душанбе: Ирфон, 2017. - 576 с.; Раҳмон Э. Суханрониҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон бахшида ба 20-умин солгарди Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон / Э. Раҳмон. – Душанбе: Шарқи озод, 2012. - 79 с.; Раҳмон Э. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон», шаҳри Душанбе, 22 декабри соли 2017 / муҳаррирон: О.Э.Раҳмон, А.Асадзода. - Душанбе, 2017. - 47 с.; Рахмон Э. Ответы на вопросы великобританского издания «Мировой государственный деятель», 1996г., январь // Тысяча лет в одну жизнь (сборник выступлений, речей, интервью и статей). – Душанбе, 2003. - 374 с. Рахмонов Э. Ш. Таджикистан на пороге будущего / Э. Ш. Рахмонов // Сборник выступлений Президента РТ в СМИ России. – М., 1997.; Рахмонов Э. Ш. Юбилей независимости и второй

В третью группу входят статистические данные переписи населения Республики Таджикистан, Национального банка Таджикистана, а также архивы Министерства труда, миграции и занятости населения Республики Таджикистан по вопросам миграции[62].

В четвертую группу входят электронные источники документов и материалов официальных сайтов ООН, Содружества Независимых Государств, Международного валютного фонда, Международной организации труда и Международной организации по миграции[63].

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАБОТЫ

Связь с планом научно-исследовательской работы отдела. Диссертация подготовлена в соответствии с планом научно-исследовательской работы отдела политических вопросов Института философии, политологии и права имени А. Баховаддинова

форум таджиков / Э. Ш. Рахмонов – Душанбе, 1993. – 40 с.; Рахмонов Э. Ш. Наша цель – национальное единство / Э. Ш. Рахмонов. - Душанбе, 1997. – 72 с.; Э. Раҳмон. Суханронӣ дар вохурӣ бо кормандони дипломатии кишвар ба ифтихори ифтитоҳи бинои нави Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе, 15 марти соли 2013.;

[62]Бойгонии барӯйхатгирии аҳолии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон. Папкаи омории барӯйхатгирии аҳолии Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010-2020, 234с; Бонки миллии Тоҷикистон. Папкаи малумотҳои ҳисобӣ воридот ва содироти аҳолӣ барои солҳои 2015-2018, 156 с; Бойгонии Вазорати меҳнат ва шуғли аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Папкаи "Муҳоҷиртаи дохилӣ ва хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар солҳои 2014-2018", 175 с.

[63]Сомонаи расмии Созмони Милали Муттаҳид. [Текст] / [Манбаи электронӣ]. URL:http://www.un.org/ ecosooc/unido (санаи мурочиат: 12.08.2018); Оинномаи Созмони Милали Муттаҳид. [Матн] / [Манбаи электронӣ]. Сомонаи Созмони Милали Муттаҳид. [Текст] / [Манбаи электронӣ]. URL: http: //www.un.org/ru/ charter-united-nations/index.html (санаи мурочиат: 01.04.2018).; Эъломияи ҳазорсолаи Созмони Милали Муттаҳид (8 сентябри соли 2000 дар маҷлиси умумии Созмони Милали Мутаҳид тасдиқ шудааст). [Текст] / [Манбаи электронӣ]. URL: http://www.president/kremlin.ru/ events/99.html (санаи мурочиат: 01.05.2018); Иштироккунандагон Эъломияи Алмаатоpo дар барқарории 60 солагии Комиссия қабул намуда, радифи ин муносибати байналхалқии давлатҳои минтақа ибрози назар намуданд. [Матн] [Манбаи электронӣ]. URL: http://www.un.org/russian/news (санаи мурочиат: 01.05.2018); Сомонаи расмии Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил. [Текст] / [Манбаи электронӣ]. URL: http://www.cis.minsk (санаи мурочиат: 12.08.2018); Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил ва ҷаҳон. [Текст] / [Манбаи электронӣ]. http://www.regnum.su/look/ cae8ec20d5e0ea2dd1f3/ (санаи мурочиат: 20.12.2018).

Национальной академии наук Таджикистана на тему «Таджикско-Российское сотрудничество в сфере миграции» на 2017-2021 годы.

Цель диссертации - изучение процесса миграции между Республикой Таджикистан и Российской Федерацией, выявление недостатков и предложение способов их решения.

Для достижения упомянутых целей поставлены следующие задачи:

- изучение теоретических и методологических основ трудовой миграции;
- выявление предпосылок и факторов миграции населения в Республики Таджикистан;
- определение способов совершенствования механизма государственного управления миграционными процессами между Таджикистаном и Россией;
- анализ политической ситуации и миграционных процессов на территории Содружества Независимых Государств;
- изучение плодотворного сотрудничества между Республикой Таджикистан и Россией в области трудовой миграции и соблюдения прав трудовых мигрантов;
- рассмотрение миграционной политики Республики Таджикистан в современных условиях;

Объект исследования: сотрудничество между Республикой Таджикистан и Российской Федерацией в области миграции.

Предмет исследования: процесс миграции населения Республики Таджикистан в Российскую Федерацию в современных условиях развития политических, социально-экономических и демографических факторов.

Научная новизна диссертации: Научная новизна диссертации выражается в открытии теоретической и методологической сущности миграции с учетом особенности и определения рынка труда страны.

Наиболее важными нововведениями в исследовании являются:

- изучены и обоснованы теоретические, методологические и политические вопросы миграционных процессов в современном мире;
- изучены политическая ситуация и миграционные процессы на территории Содружества Независимых Государств;
- уточнены сущность и документы развития миграционного процесса в Республике Таджикистан;

- исследовано вопросы регулирование миграции в Республике Таджикистан и Российской Федерации;

- изучена и обоснована правовая база регулирования трудовой миграции в отношениях между Таджикистаном и Россией.

- изучены основные направления миграционной политики Республики Таджикистан и Российской Федерации на современном этапе.

Основные положения, выносимые на защиту:

- анализ теоретических, методологических и тенденций трудовой миграции в регулировании трудовой миграции в условиях современной глобализации;

- анализ политической ситуации и процесса трудовой миграции в странах СНГ и решений, принятых в сфере трудовой миграции;

- трудовая миграция имеет множество факторов, понимание, изучение и анализ различных аспектов, которые позволяют улучшить благосостояние граждан Республики Таджикистан;

- трудовые мигранты, работающие за пределами страны, приносят пользу экономике страны, принимающей трудовых мигрантов, а также в свои страны;

- подготовка трудовых мигрантов в соответствии с мировыми требованиями, обеспечение их прав и свобод, улучшение достойных условий труда и подготовка их как квалифицированных рабочих, отвечающих потребностям мирового рынка труда;

- изучение и анализ эффективности политики Республики Таджикистан и Российской Федерации в области трудовой миграции в современное время;

Теоретическая и методологическая основа диссертационного исследования: в процессе исследования использовались следующие аналитические методы: исторический, сравнительный, количественный, функциональный и другие.

Исторический метод изучает ранние причины миграции населения и их взаимодействия на определенных этапах истории человечества. Этот метод также позволяет изучать миграцию населения на разных исторических этапах.

Сравнительный метод позволило нам изучить реалии существующих проблем миграции в контексте меняющегося общества.

Количественным методом мы проанализировали миграцию населения и ее различных компонентов, а также выявили основные факторы таджикской миграции.

Теоретические основы диссертации: научные пособия по вопросам миграции, труды отечественных и зарубежных ученых по вопросам регулирования внутренних и внешних миграционных процессов, включая индивидуального права на свободный выбор место жительство и т.д.

Практическая значимость диссертации заключается в том, что результаты и рекомендации, содержащиеся в диссертации, находят свое практическое применение в правовой базе исследований в данной области, а также в деятельности органов государственной власти и социальных структур в сфере миграции с учетом интересов страны.

Результаты исследования могут быть использованы в гуманитарных науках, включая социологию, социологию труда, геополитику, международные отношения, а также в системе подготовки и переподготовки.

Достоверность результатов исследования: подтверждено целевое использование статистических источников по изучаемым вопросам, а также объем изначально использованной информации, что позволило аспиранту провести углубленный анализ регулирования трудовой миграции между Республикой Таджикистан и Российской Федерацией.

Личный вклад соискателя: Основные положения диссертации были представлены на нескольких научно-теоретических, национальных и международных конференциях. Статьи автора в 2017-2020 годах были напечатаны в Национальной академии наук Таджикистан, в Национальном университете, Академии государственного управления при Президенте Республики Таджикистан, Министерство труда, миграции и занятости населения Республики Таджикистан и в других научно-иселовательских институтах страны.

Сфера исследования: диссертация на тему «Таджикско-российские сотрудничество в сфере миграции (2017-2020гг.)» на соискание ученой степени кандидата политических наук отвечает требованиям Высшей Аттестационной Комиссии при Президенте Республики Таджикистан по специальности: 23.00.04 политические вопросы международных отношений: мировое региональное развитие.

Этапы исследования: Срок выполнения диссертацинной работы включает в себя 2017-2021 гг.

Апробация диссертации и информация о результатах исследования: Основное теоретическое и практическое содержание диссертационного исследования представлены и рассмотрены в виде докладов и статей на научно-теоретических конференциях и семинарах республиканского и международного значения в Душанбе и Худжанде в 2017-2020 годах и за рубежом.

Публикация результатов диссертации: По результатам диссертации автором опубликовано 7 научных статей общим объемом 6,8 п.л. в различных публикациях, в том числе 4 статьи в научных журналах, рецензируемых ВАК при Президенте Республики Таджикистан[64].

Структура и объем диссертации: Диссертация состоит из введения, трех глав, шести подразделов, заключения, рекомендаций, списка использованной литературы и списка терминов. Диссертация подготовлена на 178 страницах компьютерного текста и содержит таблицы, рисунки и диаграммы.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ РАБОТЫ

Во введении анализируеться важность темы исследования, обосновывается уровень изученности темы и выявляются цели и задачи, научная новизна, предмет, объект, методологическая основа, теоретическая и практическая основанность исследования.

Первая глава диссертации – **«Основные тенденции развития миграционных процессов в странах СНГ»** состоит из двух подразделов. В первом разделе – **«Теоретические, методологические и политические вопросы миграции в современном мире»** автор рассматривает и анализирует теоретические аспекты трудовой миграции на основе политических,

[64]Шеров Ш.С. «О тенденциях, факторах и последствиях внешнеи трудовой миграции» [Текст] / Ш.С. Шеров, М.Ш. Маҳмадбеков // Ахбори Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баховаддинова, АМИТ. – Душанбе, 2018. №3. 190-196; Ҳамин муаллиф, «Некоторые аспекты миграции населения и её современные тенденции» // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – Душанбе, 2019. №2. С. 273-279; Ҳамин муаллиф, "Хусусиятҳои раванди муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон" // Идоракунии давлатӣ., маҷалаи илмӣ-сиёсии АИДНПҶТ. – Душанбе, 2020. №1. С. 120-129; Ҳамин муаллиф, Вазъи сиёсӣ ва равандҳои муҳоҷират дар фазои давлатҳои ИДМ. // Идоракунии давлатӣ., маҷалаи илмӣ-сиёсии АИДНПҶТ. – Душанбе, 2020. № 3/2. С, 257-267.

социальных и экономических факторов ссылаясь на официальные источники и статистических данных.

Одним из важнейших вопросов, привлекающих внимание исследователей и тормозящих процесс глобализации современных стран, является проблема миграции населения. Миграция выполняеть значимую роль в жизни общества и государства, она является основным источником межгосударственных отношений в современных условиях и способствует развитию сфер жизни граждан, особенно экономической, социальной, политической и культурной. То есть для прогресса общества и государства в процессе глобализации необходимы такие факторы, как миграция, чтобы оказывать свое влияние в экономической, социальной и политической сферах.

В своей книге «Муқаддимаи муҳоҷиратшиносӣ» (Введение в миграциологию)» таджикский исследователь Махмадбеков М.Ш. делает попытку дать более совершенное обьяснение миграции, которое охватывало бы все виды миграции – законную, незаконную, внутренную и внешнюю в условиях переходной экономики и глобализации: Миграция – это движущая сила лиц и групп людей, пересекающих административные или государственные границы с изменением или без изменения (нелегальная миграция) постоянного место жительства». Отсюда следует, что мигранты делятся на два типа: легальных и нелегальных.

Различные интерпретации концепции и природы миграции исследователями привели к появлению множества форм и причин миграции населения. Козинский Р. и Прозеро М. собрав мнения ряда ученых, предложили более широкую классификацию типов миграции. В том числе, про суть миграции высказывают следующее: “Миграцию следует рассматривать с точки зрения различных критериев и результатов. Его можно разделить на следующие типы: по продолжительности (временный и постоянный), по расстоянию (далекую или близкую), по пересекаемости через границу (внутреннюю или внешнюю), по территориальной принадлежности (региональную, областную, республиканскую), по принятием решения (добровольную, обязательную, вынужденную), по количеству участников (индивидуальную, массовую), по социальному составу мигрантов (семейную, этническую, индивидуальную), по политической организации миграции (гарантированную, добровольную), по причине (экономическую и другие причины); по целям (новую, традиционную).”

Во **втором параграфе** первой главы – **«Политическая ситуация и миграционные процессы в пространстве СНГ»** рассматривается процесс взаимоотношений между странами СНГ в сфере трудовой миграции и появление законов о перемещении мигрантов, а также миграционная политика стран-экспортеров и стран-импортеров рабочей силы.

Несмотря на напряженное начало процесса приобретения суверенитета новых государств, миграционная среда для стран осталась в прошлом, и для большинства их населения остается прежней. Однако для пересечения границы между странами СНГ виза не требуется. Основная часть трансграничной миграции из стран СНГ происходит внутри Содружества. Поэтому сложно понять миграционный процесс в некоторых странах за пределами СНГ.

Среди стран СНГ Россия занимает доминирующее положение в приеме трудовых мигрантов. В этой связи для всех стран СНГ было бы целесообразным и необходимым, чтобы Российская Федерация как страна пребывания разработала правовые механизмы противодействия эксплуатации мигрантов. Потому что именно в России большинство мигрантов – это нелегалы.

Вторая глава диссертации – **«Процесс трудовой миграции в Республики Таджикистан и Российской Федерации»** состоит из двух параграфов.

В **первом параграфе** второй главы – **«Сущность и особенности развития миграционного процесса в Республике Таджикистан»** анализируется и изучается процесс трудовой миграции и его особенности с момента обретения Таджикистаном независимости.

На наш взгляд, миграционная активность в конце XX века - не первая в истории стран с переходной экономикой. В начале и середине XX века из-за мировых войн, и особенно в 1990-х годах, с наступлением переходного периода в странах бывшего СССР миграционное законодательство повсеместно было либерализовано, и миграционный процесс начал усиливаться. Стратегии быстрого перемещения населения с тенденцией к развитию транснационального жизненного пространства и более чем одного постоянного местожительства бросили вызов традиционному пониманию международной миграции.

Наконец, наблюдается неуклонный рост глобальной миграции. По официальным оценкам и статистикам Международной

организации по миграции, общее количество мигрантов в мире в 1960-е годы составляло 65 миллионов чел. В 2017 году это число увеличился до 214 миллионов, а, по оценкам, к 2050 году достигнет 405 миллионов человек.

Также наблюдается рост трудовой миграции в Республике Таджикистан. По данным Миграционной службы Министерства труда и миграции РТ, количество трудовых мигрантов, выехавших на работу в 2016 году, составило 709,4 тысячи человек, что выше, чем в 2009 году. В 2009 году этот показатель составлял 627 тысяч человек.

Чрезвычайно низкая заработная плата является основным фактором оттока трудовых мигрантов из Таджикистана. По данным Службы занятости Министерства труда, миграции и занятости Республики Таджикистан, количество вакансий на конец 2018 года сократилось почти вдвое по сравнению с 2014 годом и составило 11,2 тысячи рабочих мест, что, безусловно, не соответствует потребностям в рабочей силе. Основной поток трудовой миграции страны направлен в страны СНГ, 95% из которых принадлежат Российской Федерации. Остальное количество мигрантов выезжает в дальнее и ближнее зарубежье. 72% таджикских трудовых мигрантов не были в семье более 6 месяцев, 43,4% - до 12 месяцев, 29,1% - более 12 месяцев и только 27,5% - менее 6 месяцев.

Второй параграф второй главы называется **«Вопросы управления миграцией в Республике Таджикистан и Российской Федерации»**, потому что сегодня вопрос управления трудовой миграцией в связи с государственной стратегией требует пересмотра законов, касающихся мигрантов.

Процесс миграции, как упоминалось выше, имеет большое влияние на политическую, социальную и экономическую ситуацию в стране, образа жизни, благополучия, качественных и количественных характеристик занятости, безработицы и т.д. При этом есть ответная реакция - экономические проблемы переходного периода, что сказывается на изменении характера и потоков миграции, и в целом приводит к активному переселению граждан Таджикистана за границу.

И только после подписания 27 июня 1997 года Соглашения об установлении мира и национального примирения в Таджикистане между правительством и Объединением таджикской оппозиции основная часть насильственно покинувших свои местожительства лиц и беженцев вернулись в свои дома.

С момента подписания Мирного соглашения начался массовый процесс репатриации беженцев. К 1998 году 680 853 человека вернулись в свои дома. Большинство репатриантов просили убежища в Казахстане, Кыргызстане и Туркменистане.

В целом можно прийти к выводу, что нормативные акты в Российской Федерации и Республике Таджикистан не имеют желаемого эффекта, так как не могут регулировать внешнюю трудовую миграцию с точки зрения реализации политических, экономических и социальных интересов иностранной трудовой миграции, положительных и отрицательных результатов как для стран трудоустройства мигрантов, так и в самом Таджикистане. В отношении гендерного вопроса можно сказать, что более 80% трудовых мигрантов – это мужчины, хотя в последние годы наблюдается рост числа женщин-мигрантов. В то же время наблюдаются такие негативные явления, как увеличение количества разводов, неуважение женщин к своим мужьям, противоречащее таджикским традициям, неучастие мигрантов в воспитании детей и т.д.

Третья глава диссертации называется **«Особенности миграционной политики Республики Таджикистан и Российской Федерации».**

Первый параграф данной главы – **«Правовая основа регулирования трудовой миграции на примере таджикско-российских взаимоотношений»**, поскольку на сегодняшний день уровень благосостояния трудовых и легальных мигрантов в странах-экспортерах, особенно граждан Республики Таджикистан в Российской Федерации, является неопределенным.

Республика Таджикистан, наряду с другими республиками бывшего Советского Союза, в условиях социальных изменений пережила сложный процесс перехода к экономическому рынку и верховенству закона, которые предусматривали создание законодательной базы во всех ключевых сферах таджикского общества. В соответствии с Конституцией Республики Таджикистан международные договоры (акты), ратифицированные Маджлиси милли и Маджлиси намояндагон Республики Таджикистан, имеют силу и приоритет в рамках национального законодательства. Анализируем это положение с точки зрения аспектов темы исследования.

Основы международного права, регулирующие миграцию в стране в целом, определяются основными международными

соглашениями и конвенциями, касающимися миграции. К ним относятся, в частности, международные документы в области прав человека, такие как Всеобщая декларация прав человека, Международный наблюдательный центр по гражданским и политическим правам, Международный наблюдательный центр по экономическим, социальным и культурным правам, конвенции Международной организации по миграции и Организации Объединенных Наций. ООН, Международная организация труда и др. Следует отметить, что, несмотря на то что Всеобщая декларация прав человека не имеет прямой юридической силы, страна, являющаяся членом Организации Объединенных Наций, обязана следовать ее рекомендациям.

Правовое регулирование внешнего рынка труда в Республике Таджикистан, а также трудоустройство граждан страны за пределами страны предусмотрены в ряде двусторонних международных договоров Республики Таджикистан с Правительством Российской Федерации (16 октября 2004 г.), с Республикой Казахстан (4 мая 2006 г.), с Кыргызской Республикой (с 3 декабря 2004 г.), с Республикой Татарстан (с 5 марта 2008 г.) и др.

В последние годы в целях регулирования трудовой миграции в Российской Федерации в законодательство этой страны введен ряд новых требований для иностранных граждан, в том числе граждан Республики Таджикистан, временно работающих в этой стране.

Основная деятельность Миграционной службы Министерства труда, миграции и занятости Республики Таджикистан в области миграции основана на Концепции государственной миграционной политики Республики Таджикистан. Этот документ охватывает все аспекты трудовой миграции за границу, а также Программу внешней трудовой миграции Республики Таджикистан на 2006-2010 годы. Кроме того, в Республике Таджикистан приняты следующие акты:

- Закон Республики Таджикистан «О миграции (1999 г.)»;

- Инструкции по миграционной службе;

- Концепция трудовой миграции граждан РТ за границу (с июня 2011 г. №242);

- Указ Президента Республики Таджикистан «О порядке выдачи лицензий на трудоустройство граждан Республики Таджикистан за рубежом и привлечение иностранной рабочей силы в Республику Таджикистан» и др.

В 2018 году 484 176 граждан нашей страны отправились в трудовую миграцию за границу, из них 419 664 мужчин и 64 513 женщин.

За этот период 463 490 трудовых мигрантов из нашей страны выехали в Российскую Федерацию и 13 586 - в Республику Казахстан.

Таким образом, анализ международных и национальных нормативных актов показывает, что за годы государственной независимости Республики Таджикистан создана необходимые предпосылки и правовая база для регулирования трудовой миграции и реализации миграционной политики государства. Однако до сих пор нет действенного механизма реализации этих законов. В связи с этим было бы целесообразно разработать на основе международного опыта, в частности опыта европейских стран, в рамках программных подходов существующий и компетентный механизм реализации действующих законов.

Второй параграф третьей главы называется **«Основные направления миграционной политики Республики Таджикистан и Российской Федерации на современном этапе».** Если обратить внимание на текущие проблемы, вызывающие озабоченность в стране, трудовая миграция является крупнейшим процессом, в связи с этим, нужна стратегия поддержания миграционного баланса чтобы регулировать процесс таджикской миграции.

При рассмотрении миграционной политики в Республике Таджикистан необходимо учитывать все сложности взаимозависимости элементов, как внутри миграционной политики, так и во внутренней и внешней политике государства. Мы рассмотрим механизм организации и реализации одного из блоков миграционной политики - трудовую миграцию. Если трудовые ресурсы являются факторами производства, то в условиях рыночных отношений движение должно основываться на балансе спроса и предложения на эти ресурсы. Другими словами, рабочая сила мигрирует туда, где в ней есть потребность, которая удовлетворяет потребности самой рабочей силы, даже если потребности мигрантов меньше, чем потребности местных трудовых ресурсов. Сегодня разница в заработной плате является одним из основных мотивов трудовой миграции в развивающихся странах. Для Республики Таджикистан трудовая миграция - новое явление.

Государственная политика Республики Таджикистан в сфере трудовой миграции в нынешних условиях глобализации направлена

на предотвращение нелегальной и нерегулируемой миграции на основе создания соответствующей нормативно-правовой базы вместе со странами, которые заинтересованы в легализовании условий обеспечении трудовых мигрантов с работой и их законном пребывании в будущем, привлечения в этот процесс органов местной власти, правительства, гражданского общества, международных организаций, неправительственных организаций, с целью урегулирования процессов миграции и ее установления законности.

Правительство Республики Таджикистан приняло Концепцию государственной миграционной политики в 1998 году с учетом масштабов миграции в стране и разнообразия миграционных процессов. Настоящая Концепция является базовым документом для управления миграционными процессами и защиты законных прав и интересов граждан Республики Таджикистан.

Однако после структурных изменений эта структура была упразднена, а ее полномочия переданы миграционной службе Министерства труда, миграции и занятости Республики Таджикистан, которая выполняет следующие задачи по вопросам миграцию населения Республики Таджикистан:

- выполнение обязанностей, связанных с регулированием трудовой миграции граждан Республики Таджикистан за границу;
- профессиональная подготовка трудовых мигрантов;
- обеспечение граждан страны работой за пределами страны;
- отношения с соотечественниками за рубежом;
- трудовая миграция иностранных граждан в Республике Таджикистан.

С целью урегулирования процесса трудовой миграции и решения существующих проблем в этом направлении по инициативе Миграционной службы при Правительстве Республики Таджикистан разработана «Национальная стратегия трудовой миграции граждан за рубежом за 2011–2015 гг.» основной целю которого с учетом тенденции быстрого роста трудоспособного населения страны и временно ограниченные возможности по обеспечению рабочей силы достаточными трудовыми ресурсами.

В заключении диссертации обобщены результаты исследования и представлены основные выводы и рекомендации для урегулирования вопросов миграции между Республикой Таджикистан и Российской Федерацией.

В советское время Таджикистан был одной из стран, где уровень миграции был намного ниже, чем в других бывших советских республиках, основной причиной чего был относительно хороший уровень жизни и семейные традиции.

Трудовая миграция - это процесс, в котором заинтересованы не только страны происхождения, но и страны пребывания. В последние годы из-за демографических проблем около 52 развитых стран мира нуждаются в трудовых мигрантах, в том числе Российская Федерация.

Несмотря на все усилия Правительства Республики Таджикистан, миграция до сих пор полностью не урегулирована. Потому что большое количество граждан Республики Таджикистан выезжают на заработки за границу без согласия государственных органов и при поддержке своих родственников и соотечественников. Там работодателям выгодно, что мигранты с неофициальным статусом часто не требуют юридического статуса, их лишают социальных гарантий и они часто становятся жертвами торговли людьми. Эти мигранты часто не могут отстаивать свои права перед работодателем.

Большое количество таджикских мигрантов работают в строительной отрасли, которая является неквалифицированной и вредной. Насколько нам известно, хотя Россия является одним из развивающихся стран, во многих областях этой страны в строительной отрасли по-прежнему используют старые технологии, и несоблюдение правил безопасности может привести к несчастным случаям.

Вопрос социальной и правовой защиты трудовых мигрантов нашей страны, в том числе членов их семей, является одним из важнейших вопросов страны в последние годы и постоянно находится во внимании Правительства Республики Таджикистан и соответствующих министерств, и ведомств.

Трудовая миграция имеет большое социально-экономическое значение для Таджикистана. В условиях снижения уровня жизни большей части населения Республики Таджикистан приобретают значение те виды деятельности, которые быстро приносят прибыль и, как правило, не требуют профессионального обучения. Растет тенденция перехода квалифицированных рабочих на более высокооплачиваемую, но низкую по рангу работу, а также к «утечке мозгов» за границу.

Трудовая миграция также вносит значительный вклад в экономику страны. По официальным данным, Республика Таджикистан ежегодно получает более 3 миллиардов долларов США от экспорта рабочей силы, что является одним из основных факторов сокращения бедности в стране.

Наряду с положительной ролью, миграция имеет и отрицательные последствия, поскольку главными проблемами в Таджикистане являются отток квалифицированных рабочих, распад семей и рост числа незамужних девушек.

Из вышеизложенного можно сделать вывод, что вопрос обеспечения достойных рабочих мест в стране через государственные программы содействия занятости созданы новые рабочие места, и сегодня ситуация на рынке труда улучшается.

Следующие выводы и рекомендации можно сделать на основе анализа научной литературы и реальных материалов, выполненных в диссертации.

• Трудовая миграция — это миграция трудоспособного населения из одной страны в другую на срок более года для поиска постоянной или временной работы. Основа международной миграции - рабочая сила, которая во время миграции выступает в качестве товара.

• Неэкономическая причина трудовой миграции - региональный военный конфликт, не имеющий ничего общего с поиском работы. Современная международная миграция основана на экономических причинах, которые зависят от неравенства в развитии производительных сил.

• Для международной трудовой миграции характерны следующие тенденции:

1. Увеличение общей миграции, включая нелегальную миграцию;

2. Преобладание материальных и финансовых причин в составе миграционных факторов;

3. Масштабное увеличение и новые явления в миграции, включая миграцию в слаборазвитые страны и страны с переходной экономикой с высоким уровнем демократии и рыночных реформ.

• Экспорт рабочей силы стал одним из основных источников валютных поступлений в слаборазвитые страны и страны с переходной экономикой, которые предоставляются в следующих формах: подоходный налог от корпоративный-посредников; прямой валютный перевод; инвестиция в национальную экономику

мигрантами; инвестиции стран-импортеров в сферу труда и воспроизводство общественного труда.

• Для устранения негативных последствий миграции, для достижения значимых результатов будет реализована специальная миграционная политика, которая будет состоять из трех непрерывных частей:

• 1. Определить более высокие цели или ближайшие задачи в сфере миграции;

• 2. Определить материальные и финансовые ресурсы, которые будут мобилизованы для достижения этих целей и задач;

• 3. Управление миграционной системой и организация реализации целей и задач миграционной политики.

• Страны, экспортирующие рабочую силу посредством миграционной политики, решают следующие проблемы национального рынка: снижение безработицы на внутреннем рынке; валютная выручка; подготовка высококвалифицированных национальных кадров за счет обучающихся за рубежом мигрантов.

• Анализ опыта западных стран в сфере миграции показывает, что при реализации миграционной политики целесообразно принимать следующие меры: правовое регулирование миграции; учет интересов государства; прием иностранных мигрантов с учетом социально-экономического развития и экологической ситуации соответствующих регионов; создание благоприятных условий для их приема и трудоустройства, мотивация мигрантов адаптироваться к существующим социально-экономическим условиям.

• Обеспечить регулирование трудовой миграции в Таджикистане посредством реализации следующих мер: разработка всеобъемлющих законов и поправок к существующим законам, другим правовым нормам в сфере миграции; прогнозирование направления миграции и ее последствий; разработка единой системы комплексного учета миграционных пунктов; создание необходимого информационного фонда и информации о месте работы, условиях проживания мигрантов; развитие двусторонних отношений с зарубежными странами и международными организациями; расширение географии миграции на основе международных соглашений.

• Переводы иностранной валюты мигрантами увеличивает импорт товаров и улучшает способность населения выплачивать долги. Кроме того, за счет денежных переводов расширяются надежные источники национальной валюты и активы банковской

системы. В этом случае денежные переводы выступают в качестве реального источника инвестиций.

• Таджикистан может увеличить денежные переводы в несколько раз за счет устранения нелегальной миграции. Для решения этого вопроса важно внедрить эффективный механизм трудоустройства таджикских граждан, организацию агитации среди семей мигрантов для разъяснения важности денежных переводов через банки, обслуживания банковских вкладов, конвертации сбережений в капитал.

• Правовые акты Республики Таджикистан в области внешней трудовой миграции не лишены серьезных недостатков и не решают вопрос регулирования с точки зрения эффективности, негативных и позитивных последствий, свободного передвижения и правового обеспечения рабочей силы. Поэтому важно не вносить изменений в действующее законодательство, укреплять позиции двусторонних и многосторонних соглашений в требованиях внешней миграции.

• Следует признать, что использование фактора миграции было и будет руководством в политике России в отношении Таджикистана. В то же время этот фактор может служить инструментом для дальнейшего развития социально-экономических, культурных и научных связей между Таджикистаном и Россией.

II. Рекомендации по практическому использованию результатов:

1. Продолжить научные исследования в этой области и тщательно изучить систему коммуникации, которая возникает в результате этого действия. Потому что именно на основе изучения этой темы и связанных с ней вопросов можно будет управлять этим процессом.

2. Разработать комплексную политику регулирования трудовой миграции с целью обеспечения экономического и социального баланса заинтересованных сторон.

3. Разработать генеральный план по созданию рабочих мест в Таджикистане до 2025 года с учетом потребностей различных секторов экономики.

4. Подготовить государственный план разграничения направлений трудовой миграции с предложением этапа и механизмов его реализации.

5. Для регулирования процесса трудовой миграции необходимо создать совместную структуру Таджикистана и России, такую как трудовую биржу.

6. Создание условий для работы в Таджикистане с целью репатриации высококвалифицированных мигрантов, особенно выпускников российских вузов.

7. Именно политическая цель определяет объем трудовой миграции. Для регулирования этого процесса необходимо дальнейшее развитие политических и экономических отношений между Россией и Таджикистаном.

8. Проблема масштабной миграции в Россию будет решаться за счет создания новых рабочих мест в других странах СНГ и за рубежом, а также расширения отношений с этими странами.

Научные статьи, опубликованные в рецензируемых журналах ВАК при Президенте Республики Таджикистан:

[1-А] Шеров Ш.С. «О тенденциях, факторах и последствиях внешнеи трудовой миграции» [Текст] / Ш.С. Шеров, М.Ш. Маҳмадбеков // Известия Института философии, политологии и права им. А. Баховаддинова, АНРТ. – Душанбе, 2018. №3. С-190-196.

[2-А] Шеров Ш.С. «Некоторые аспекты миграции населения и её современные тенденции». [Матн] / Ш.С. Шеров. // Вестник Таджикского ноционального университета. Серия социально-экономических и общественных наук. – Душанбе, 2019. № 2. С. 273-279.

[3-А] Шеров Ш.С. “Хусусиятҳои раванди муҳоҷират дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”. [Матн] / Ш.С. Шеров., М.Ш. Маҳмадбеков // Идоракунии давлатӣ, маҷалаи илмӣ-сиёсии АИДНПҶТ. – Душанбе, 2020. №1. С. 120-129,

[4-А] Шеров Ш.С. Вазъи сиёсӣ ва равандҳои муҳоҷират дар фазои давлатҳои ИДМ. [Матн] / Ш.С. Шеров. // Идоракунии давлатӣ, маҷалаи илмӣ-сиёсии АИДНПҶТ. – Душанбе, 2020. № 3/2. С, 257-267.

АННОТАЦИЯ

к диссертации Шерова Шодиджона Салумашоевича на тему **«Таджикско-российские отношения в сфере миграции»** на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности: 23.00.04 - политические вопросы, международные отношения и региональное развитие.

Ключевые слова*: трудовая миграция, тенденции, занятость, рынок труда, миграция населения, политическая ситуация, факторы, процесс глобализации, процесс миграции населения, стратегия консолидации трудовой миграции, международная миграция, миграционная политика, рабочая сила, социальные, политические.*

В диссертации Шерова Ш.С. изучен один из важнейших вопросов современности – двусторонние и многосторонние отношения между Республикой Таджикистан и Российской Федерацией в сфере трудовой миграции, основные тенденции и способы ее предотвращения, так как трудовая миграция является одной из самых сложных подсистем политической и экономической жизни мирового сообщества, влияющая на политические и экономические процессы в отдельных странах. Сегодня трудовая миграция находится в центре внимания отечественных и зарубежных исследователей. Именно изучение данного вопроса и решение существующих проблем составляют актуальность выбранной темы, в которой изучается процесс таджикской трудовой миграции и недостатки, которые еще не были устранены при изучении данной темы.

Поэтому автор попытался изучить миграционные процессы, имевшие место в новейшей истории Республики Таджикистан, особенно в период независимости, с современной и научной точки зрения. Поскольку процесс трудовой миграции населения Республики Таджикистан за границу, и особенно в Российскую Федерацию, играет ключевую роль в укреплении политики и экономики страны.

АННОТАТСИЯ

Ба диссертатсияи **Шеров Шодиҷон Салуматшоевич** дар мавзӯи **«Робитаҳои Тоҷикистону Россия дар соҳаи муҳоҷират»** барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сиёсӣ аз рӯйи ихтисоси: 23.00.04 - масоилии сиёсӣ муносибатҳои байналмилалӣ ва рушди ҷаҳони минтақавӣ.

Калидвожаҳо: *муҳоҷирати меҳнатӣ, тамоюлҳо, шуғли аҳолӣ, бозори меҳнат, муҳоҷирати аҳолӣ, ваъзи сиёсӣ, омилҳо, раванди ҷаҳонишавӣ, раванди муҳоҷирати аҳолӣ, стратегияи таҳкими муҳоҷирати меҳнатӣ, муҳоҷирати байналмилалӣ, сиёсати муҳоҷират, қувваи корӣ, муносибатҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ.*

Диссертатсион номзадии Шеров Ш.С., ба яке масъалаҳои мубрами замони муосир - робитаҳои дуҷониба ва бисёрҷониба миёни Ҷумҳури Тоҷикистон ва Федератсияи Россия дар соҳаи муҳоҷирати меҳнатӣ тамоюлҳои асосии ва роҳои пешгирии он ҳамаҷониба таҳқиқ ва мавриди омӯзиш гирифтааст, зеро муҳоҷирати меҳнатӣ яке аз зернизомҳои мураккабтарини равандҳои сиёсӣ ва иқтисодии ҷомеаи ҷаҳонӣ мебошад, ки ба равандҳои сиёсӣ ва иқтисодии кишварҳо таъсир мерасонад. Муҳоҷирати меҳнатӣ имрӯз дар маркази диққати омузиши муҳақиқони дохилӣ ва хориҷӣ қарор гирифтааст. Маҳз омӯзиши ин масъала ва ҳали масъалаҳои ҷойдошта мубрамияти мавзӯи интихобнамударо ташкил дода, дар он раванди муҳоҷирати меҳнатии тоҷик мавриди таҳқиқ қарор гирифта норасогиҳое, ки баҳри омӯзиши мавзӯ то ба имруз роҳи ҳали худро наёфтаанд, ҳамаҷониба таҳқиқ шудаанд.

Аз ин рӯ, муаллиф кӯшиш намудаст, ки равандҳои муҳоҷиратро, ки дар таърихи навини Ҷумҳури Тоҷикистон махсусан дар давронӣ истиқлолият ба амал омадааст, аз нигоҳи муосирӣ ва илмӣ мавриди омӯзиш карор диҳад. Чун, ки раванди муҳоҷирати меҳнатии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба хориҷӣ кишвар ва махсусан ба Федератсияи Россия дар таҳкими сиёсат ва иқтисодиёти кишвар накши калиди мебозад.

ANNOTATION

to the dissertation of Sherov Shodijon Salumashoevich on the topic of "Tajik-Russian relations in the sphere of migration for obtaining an academic degree, candidate of political sciences on specialty: 23.00.04 - political issues, international relations and regional development.

Keywords: *labor migration, trends, occupation, labor market, population migration, political situation, factors, process of globalization, process of migration, international migration, migratory policy, workforce, social, political.*

The dissertation of Sherov Sh.S. considers one of the most important issues of modernity - bilateral and multilateral relations between the Republic of Tajikistan and the Russian Federation in the sphere of labor migration, the main tendencies and ways of its prevention, as labour migration is considered one of the most difficult subsystem of political and economic life of world community, having an influence on political and economic processes of separate countries. Nowadays, labor migration is at the center of attention of home and foreign researchers. It is the study of this issue and the solution of existing problems that make up the relevance of the chosen topic, which studies the process of Tajik labor migration and disadvantages that have not been eliminated while studying this topic.

Therefore, the author took an attempt to study the migration processes that took place in the newest history of the Republic of Tajikistan, especially during the period of independence, from a modern and scientific point of view. So, the process of labor migration of population of the Republic of Tajikistan abroad, and especially to the Russian Federation, plays a key role in strengthening the politics and economy of the country.